

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav bohemistických studií

Bakalářská práce

Olga Privezentseva

Kolokace základních barev v češtině a ruštině

Collocations of colour terms in Czech and Russian

Praha 2018

Vedoucí práce: PaedDr. Ilona Starý Kořánová

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 27.12.2018

.....

Olga Privezentseva

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat vedoucí práce PaedDr. Iloně Starý Kořánové za cenné rady a vstřícný přístup. Chci také poděkovat své rodině a přátelům za podporu během studia.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá kolokacemi základních barev v češtině a ruštině. Práce je rozdělená do dvou částí: teoretické a praktické. Teoretická část je věnována vysvětlení základních lingvistických pojmů, potřebných pro vypracování praktické části. Jedná se o termíny z oblasti lexikologie, frazeologie a korpusové lingvistiky. Dále jsou představena kritéria vymezení základních barev pro oba jazyky na základě teorie B. Berlina a P. Kaye. Praktická část se zaměřuje na kontrastivní analýzu užití označení pro barvy v češtině a ruštině na základě hodnocení slovníkových materiálů a dat z Českého národního korpusu a Národního korpusu ruského jazyka.

Klíčová slova: ČNK, NKRJ, kolokace, lemma, frazém

Summary

In this bachelor thesis we are examining collocations of basic colour terms in Czech and Russian. The thesis consists of two parts: theoretical and practical. The theoretical part is focused on explaining the basic linguistics terms of lexicology, frazeology and corpus linguistics. It will then present the criteria for defining the basic colours terms in both languages based on Berlin and Kay's theory. The practical part is focused on contrastive analysis of the basic colour terms using in Czech and Russian based on the evaluation of the dictionary materials and data was found in the Czech National Corpus and the National Corpus of Russian Language.

Keywords: ČNK, NKRJ, collocation, lemma, phrase

Obsah:

Úvod.....	9
Teoretická část	11
1. Lexikální jednotky	11
1.1. Slovo, lexém, pojmenování.....	11
1.2. Termín.....	13
2. Lemma a lemmatizace	14
2.1. Definice lemmatu.....	14
2.2. Proces lemmatizace.....	14
3. Kolokace a kolokabilita	15
3.1. Pojem kolokace.....	15
3.2. Kolokát, kolokační paradigma, kolokabilita.....	16
3.3. Identifikace kolokací.....	16
4. Frazém a idiom	19
4.1. Definice.....	19
4.2. Klasifikace frazémů	19
4.2.1. Formálně-strukturní klasifikace	19
4.2.2. Překladová klasifikace kolokací.....	21
5. Vlastní jména	22
6. Korpusová lingvistika a jazykové korpusy	23
6.1. Základní informace	23
6.2. Typy korpusů	23
6.3. Korpus českého jazyka	24
6.4. Korpus ruského jazyka.....	25
7. Zkoumání barev	27
7.1. Barvy z hlediska fyzikálního	27

7.2.	Fyziologie barevného vidění.....	27
7.3.	Barevný model.....	28
7.4.	Barvy v lingvistice.....	29
7.4.1.	Barvy v kognitivní lingvistice.....	29
7.4.2.	Barvy v etnolingvistice.....	30
7.4.3.	Teorie Berlína a Kaye.....	30
7.4.4.	Zkoumání barev ve slovanských jazycích.....	32
	Praktická část.....	34
1.	Struktura jednotlivých oddílů.....	34
1.1.	Lingvistická analýza.....	34
1.1.1.	Slovníkové údaje.....	34
1.1.2.	Práce s korpusy.....	34
1.1.3.	Vyhledání v ČNK.....	34
1.1.4.	Vyhledání v NKRJ.....	35
1.1.5.	Třídění kolokací.....	35
1.1.6.	Práce s frazémy.....	36
1.1.7.	Sémantická analýza.....	36
2.	Frekvence základních barev.....	38
3.	Analýza jednotlivých barev.....	40
3.1.	Bílá barva – белый цвет.....	40
3.1.1.	Lingvistická analýza.....	40
3.1.2.	Sémantická analýza.....	45
3.1.3.	Vyhodnocení výsledků.....	46
3.2.	Černá barva – чёрный цвет.....	47
3.2.1.	Lingvistická analýza.....	47
3.2.2.	Sémantická analýza.....	54
3.2.3.	Vyhodnocení výsledků.....	56
3.3.	Červená barva – красный цвет.....	56
3.3.1.	Lingvistická analýza.....	56
3.3.2.	Sémantická analýza.....	59

3.3.3.	Vyhodnocení výsledků.....	61
3.4.	Zelená barva – зелёный цвет	61
3.4.1.	Lingvistická analýza	61
3.4.2.	Sémantická analýza.....	64
3.4.3.	Vyhodnocení	66
3.5.	Modrá barva – синий цвет	66
3.5.1.	Lingvistická analýza.....	66
3.5.2.	Sémantická analýza.....	68
3.5.3.	Vyhodnocení	70
3.6.	Žlutá barva – жёлтый цвет.....	70
3.6.1.	Lingvistická analýza.....	70
3.6.2.	Sémantická analýza	72
3.6.3.	Vyhodnocení	73
3.7.	Hnědá barva – коричневый цвет	73
3.7.1.	Lingvistická analýza.....	74
3.7.2.	Sémantická analýza.....	75
3.7.3.	Vyhodnocení	76
3.8.	Šedá barva – серый цвет	76
3.8.1.	Lingvistická analýza.....	77
3.8.2.	Sémantická analýza	78
3.8.3.	Vyhodnocení	80
3.9.	Růžová barva – розовый цвет.....	80
3.9.1.	Lingvistická analýza.....	80
3.9.2.	Sémantická analýza.....	82
3.9.3.	Vyhodnocení	83
3.10.	Oranžová barva – оранжевый цвет	83
3.10.1.	Lingvistická analýza.....	84
3.10.2.	Sémantická analýza.....	85
3.10.3.	Vyhodnocení	85
3.11.	Fialová barva – фиолетовый цвет	85
3.11.1.	Lingvistická analýza.....	86

3.11.2. Sémantická analýza.....	86
3.11.3. Vyhodnocení	87
Závěr	88
Seznam použité literatury	90
Seznam použitých slovníků	92
Seznam použitých internetových zdrojů.....	93

Úvod

Barvy jsou předmětem studia různých vědných disciplín, mezi nimiž jsou antropologie, fyzika, kognitivní věda, psychologie, lingvistika a další. Přestože ve fyzice je pojem barva přesně popsán, odborníci jiných oborů stále zkoumají tento pozoruhodný jev.

Tato bakalářská práce se zabývá otázkou barev především z hlediska lingvistického: zkoumá označení základních barev v českém a ruském jazyce, sleduje jejich zapojení do obou jazykových systémů pomocí kolokací.

Cílem práce je předvést komparativní analýzu výrazů pro základní barvy v českém a ruském jazyce ze dvou hledisek: lingvistického a sémantického.

Práce je rozdělena do dvou kapitol, které se pak dělí na jednotlivé části. Vzhledem k lingvistickému zaměření práce, která zahrnuje otázky z různých oblastí jazykovědy spadajících převážně do lexikologie, sémantiky a korpusové lingvistiky, musíme uvést a vysvětlit významy základních termínů a pojmů. Tomu bude věnována první, praktická kapitola, v níž se nejprve seznámíme s lingvistickými pojmy jako jsou lexikální jednotky, lemma a lemmatizace, kolokace a kolokabilita, frazém a idiom. Dále probereme podrobněji jak na koncept barev nahlíží jednotlivé vědecké obory. Postupně se tak přiblížíme k otázce vymezení základních barev, opírajíce se o lingvistickou antropologickou teorii Berlina a Kaye, kteří za základní považují následující barvy: bílá (белый), černá (чёрный), červená (красный), zelená (зелёный), žlutá (жёлтый), modrá (синий), hnědá (коричневый), fialová (фиолетовый), růžová (розовый), oranžová (оранжевый), šedá (серый).

Druhá kapitola je praktická. V ní se podíváme na definice výrazů pro barvy z hlediska výkladových slovníků zjistíme jakou etymologii mají jednotlivá označení pro barvy. Pomocí korpusu a frazeologických slovníků se seznámíme s českými a ruskými frazémy, jež obsahují názvy pro základní barvy. Dále ověříme na základě korpusových dat, nakolik jsou slovníkové informace aktuální. Provedeme sémantickou analýzu dle metodologie K.Waszakowé.

Celá práce je založená na práci s korpusovými daty. Pro svůj výzkum budu používat Český národní korpus (psaný korpus českého jazyka SYN2015, dále pak SYN7 při práci s frazémy) a Národní korpus ruského jazyka (Национальный корпус русского

языка). Na základě analýzy výsledků určíme, jak se uvedené termíny označující barvy reálně užívají, a zjistíme shody a odlišnosti obou jazyků.

Teoretická část

1. Lexikální jednotky

1.1. Slovo, lexém, pojmenování

Jazyk jakožto komplexní systém se skládá z několika jazykových rovin. Jednu ze zásadních rolí jazykovědy hraje lexikální rovina, kterou studuje obor lexikologie. Tato disciplína zkoumá slovní zásobu, význam a užívání lexikálních jednotek.

Podle Františka Čermáka na povahu a složení slovní zásoby nebo lexikonu lze nahlížet z různých hledisek, na základě kterých můžeme rozlišovat několik typů lexikálních jednotek. Ve své publikaci *Lexikon a sémantika* (2010) uvádí tři typy, vymezené z hlediska formálního, funkčního a onomaziologického. Jedná se tedy o lexém, slovo a pojmenování (str. 17).

František Čermák začíná hodně diskutabilním a problematickým pojmem *slovo*, které je nejstarším lingvistickým pojmem vůbec: “Tradiční a starou jednotkou je slovo, obvykle chápáné intuitivně jen jako jediná diskrétní forma, tj. celek psaný dohromady (grafické slovo)” (str. 17).

Dále autor vysvětluje význam pojmu *lexém*: „Lexém je systémová (tj. ustálená, langueová) formálně samostatná, avšak funkčně a abstraktně chápáná jednotka, která je formálně jednoduchá nebo složená (víceslovná), tj. tvořená jediným tvarem nebo úhrnem všech příslušných (flektivních) tvarů patřících funkčně k sobě. Implikuje se tu tedy pro češtinu škála od (a) jednoslovného lexému flektivně neměnného (*ale, že, relé<...>*) přes dva typy funkčních grup tvarů, (b) jednoslovných (*otec, otce, otci<...>*), a (c) grup jen textově víceslovných (*byl bych šel<...>*), až po grupy vždy, tj. i systémově, víceslovné, a tedy i dva typy kombinací systémově víceslovných, a to (d) víceslovné termíny (*orgány činné v trestním řízení, kyselina siřičitá*) a (e) frazémy (*vzít do zaječích<...>*) včetně všech jejich flektivních tvarů (tj. (d) i (e))“ (str. 17-18).

Autor považuje lexém za základní jednotku, pak se zřetelem k ní vymezuje další dvě: slovo a pojmenování. „Slovo je jediný konkrétní a textový (parolový) tvar lexému, popř. i sám lexém, jde-li o jednoslovný a formálně neměnný lexém.<...> Má však vždy, na rozdíl od lexému, jednoznačně formálně souvislou, nepřetržitou povahu (jakkoliv česká tradice za slovo považuje někdy poněkud nelogicky i reflexivní formy

dvě, např. *ptát se*” (str. 18). Jinak řečeno, za slovo je považován jednoslovný konkrétní tvar lexému.

Dále F. Čermák vysvětluje pojem *pojmenování* nebo *nominace*, který je třetí základní jednotkou slovní zásoby, a to z hlediska onomaziologického: „U vztahu lexém a slovo v dnešním pojetí jde tedy o souvztažnost langue-parole, kdy se první, tj. jednotka systémová, realizuje v textu v tvar, jednotku druhou. Avšak lexém vnímaný procesuálně, resp. z onomaziologického hlediska, kdy se vnímá ne jeho realizace, ale tvoření (ať už skutečné či jen ve smyslu přechodu od významu k formě), se často nazývá jinak. Protože v tomto odlišném pohledu mluvčí svou výchozí myšlenku, obsah, představu (psychologické východisko) lexikálně pojmenovává, označuje slovem či slovy, tj. dává jí formu (jazykový rezultat), nazývá se takováto jednotka případně také pojmenování (nominace). Formálně a většinou rysů je nominace shodná s některou z podob lexému výše. V praxi jde především o dva procesy, na jejichž konci stojí jazyková forma. Častější případ je myšlenková volba některého z už existujících lexémů, ať už jednoslovného či víceslovného, a to ustáleného <...>, nebo jejich skombinování do víceslovného označení tak dlouhého a podrobného, jak ho mluvčí chce a potřebuje” (str. 18). Přestože při pojmenovacím aktu jde především o volbu z hotových lexikálních jednotek, vznikají však i nová pojmenování pro označení jak nově objevených předmětů a jevů, tak i dávno poznaných. Pro tyto účely slouží následující pojmenovací procesy: tvoření slov a ustálených slovních spojení, sémantické tvoření, přejímání a kalkování (Hladká, 2017).

Vzhledem k obsahu a záměru své práce uvedu také definici pojmu lexém jiného lingvisty, Michala Šulce, který ve své publikaci *Korpusová lingvistika: první vstup* (1999) vymezuje pojem z hlediska korpusové lingvistiky následujícím způsobem: „Lexém=lexikální jednotka=jednotka slovníku, slovní zásoby. Uvažujeme-li o slově jako o „lexému“, nezajímá nás jeden jeho konkrétní souhrn gramatických kategorií, vytažený z textu (kontextu), ale je pro nás abstraktní jednotkou lexikonu, a jako takový zahrnuje celé morfologické paradigma (všechny flektivní tvary). Základní slovníkový (reprezentativní) tvar slova/lexikální jednotky“ (str. 77).

1.2. Termín

Vedle předchozích pojmů je potřeba uvést další lexikologický pojem *termín*, který je v publikaci *Česká lexikologie* (J. Filipec, F. Čermák, 1985) vymezen takto: „Termín je lexikální jednotka (specifický lexikální znak) označující, popř. pojmenovávající pojem.“ Přestože autor považuje termín za lexikální jednotku, je potřeba mít na vědomí, že se tady nejedná o lexikální jednotku základní, a to vzhledem k řadě specifických zvláštností týkajících se tohoto pojmu.

Především je třeba zmínit, že ve významu termínů je potlačená složka pragmatická, umožňující vyjádření asociací a emocí mluvčího. Následkem toho je specifická stylistická funkce termínů, které jsou většinou složkou odborného funkčního stylu. F. Čermák ve svém díle *Jazyk a jazykověda* (2011) také uvádí, že: „Termín, odborný název z jednoho nebo více oborů (obv. jen substantivní, popř. i adjektivní povahy), je však založený pouze na kognitivním typu významu, a proto lze také jeho význam jednoznačně zachytit i v explicitní definici“ (str. 193).

Termíny mají řadu specifických vlastností:

- a) ustálenost, tj. nesmí být pletoucí pro uživatele
- b) systémovost, tj. musí být značně zapojen terminologického systému daného oboru
- c) přesnost a jednoznačnost
- d) nosnost, tj. schopnost být východiskem při tvoření nových termínů
- e) ústrojnost, tj. musí odpovídat pravidlům a zákonitostem jazykového systému¹

Existuje několik nominačních a slovtvorných postupů, které se uplatňují při tvoření termínů: odvozování, tvoření sousloví, skládání a sémantické tvoření. Vedle toho, často se uplatňuje kalkování nebo přejímání cizích termínů.

¹ dostupné na: <<https://www.czechency.org/slovník/TERMÍN>>

2. Lemma a lemmatizace

2.1. Definice lemmatu

Důležitým a často používaným pojmem v korpusové lingvistice je *lemma*.

Michal Šulc ve své publikaci *Korpusová lingvistika: první vstup* (1999) nabízí následující definici termínu lemma: „Lemma = slovní tvar, který je dohodou vybrán (pro potřeby zejména slovníkářství) jako reprezentující celé paradigma. Stojí v hlavičce slovníkového hesla“ (str. 77). Jako slovníkové tvary se v českém a ruském jazyce používají tvary nominativu singuláru pro substantiva, nominativu singuláru pozitivu pro adjektiva, infinitivu pro slovesa a pozitivu pro adverbia.

Lze říci, že definice lemmatu je v něčem podobná definici pojmu lexém, avšak lemma je vždy jednotka jednoslovná², zatímco lexémem může být jednotka víceslovná nebo dokonce i celý frazém.

2.2. Proces lemmatizace

Lemma se přiřazuje každému slovnímu tvaru v jazykovém korpusu během značkování korpusových textů. Tento proces se nazývá *lemmatizace*. Lemmatizace se provádí automaticky pomocí nástroje zvaného lemmatizátor na základě posouzení kontextu.

Existují však určité problémy spojené s automatickou lemmatizací. Jednou z komplikací je určení lemmatu u homonymních tvarů, např. *bez* může být jak předložkou, tak i tvarem substantiva a akuzativa singuláru označujícím rostlinu. V případě, kdy nelze pomocí kontextu zvolit jedno konkrétní lemma, budou uvedeny všechny možné varianty. Dalším obtížným úkolem při automatické lemmatizaci je lemmatizace víceslovných spojení, frazémů a idiomů. Musíme si také uvědomit, že při automatickém zpracování textu může dojít k technickému selhání.

² dostupné na: <<http://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:lemma>>

3. Kolokace a kolokabilita

3.1. Pojem kolokace

Téma kolokací patří k centrálním v korpusové lingvistice. Zkoumáním kolokací lze například lépe poznat významy a chování lexémů.

Pojem kolokace do lingvistiky zavedl R. Firth v 30. letech 20. století, do české jazykovědy ho pak přinesl F. Čermák v 80. letech, který ve své publikaci *Jazyk a jazykověda* (2011) kolokací rozumí: „Smysluplné lexikální kombinace (syntagma, spojení slov) <...> a z jiného hlediska víceslovná pojmenování (dříve též sousloví) jsou jednotky textové i systémové, tj. neustálené i ustálené“ (str. 216).

V rámci korpusové lingvistiky termín kolokace nejčastěji znamená: „<...> smysluplné, ustálené, syntagmatické spojení dvou (nebo víc) slovních tvarů (někdy celých lexémů) v blízkém kontextu.“³

Ustálené, systémové kolokace bývají dvou typů:

1. pravidelné, termínové, tj. víceslovné termíny (např. *kyselina sírová*) a víceslovná vlastní jména (např. *Velká Británie*)
2. nepravidelné, idiomatické, kam patří idiomy a frazémy (např. *nechat na holičkách*)

Neustálené, textové kolokace se dělí na:

1. pravidelné, tj. běžné (gramaticko-sémantické kombinace, např. *ostrý nůž*)
2. nepravidelné, tj. individuální metaforické, autorské metafory (např. *mávat argumentem*)

U některých typů kolokací nejde jednoduše zjistit, zda jsou ustálené nebo neustálené. Ty patří do přechodného textově systémového typu a nazývají se běžné kolokace uzuální (např. *umýt si ruce, obléct si kabát*) (Čermák, Cvrček, 2017).

Ustálenost kolokací lze měřit pomocí korpusu, a to díky frekvenci: vyšší frekvence říká o větší ustálenosti. Kromě toho, informaci o ustálenosti může také podat míra kompatibility: čím je nižší kompatibility, tím je větší ustálenost.

Kolokace, jak už bylo zmíněno, není náhodná kombinace slov a řídí se sémantickými pravidly, resp. pravidlem významové slučitelnosti nebo kompatibility. Existují tři typy slovních kombinací, které nejsou kolokacemi. Prvním typem jsou analytické

³ dostupné na: <<http://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:kolokace>>

kombinace tvarů (např. *bude psát, udělala bych*), kde jde jen o formy jednoslovného lexému. Můžeme se v textu setkat s dalším typem náhodných kombinací sousedních (např. *že v, (k vyslovení) nedůvěry stačil (jeden hlas)*) (Čermák, Cvrček, 2017). Existují i jiné kombinace, které jsou vázány na určitý kontext, bez kterého nejsou srozumitelné. Všechny tyto uvedené typy se považují za neustálené.

Od kolokací je potřeba odlišovat tzv. n-gramy (bigramy, trigramy, trigramy atd.), které jsou jen kombinace sousedních, následujících po sobě slov. Členy takové kombinace, na rozdíl od kolokací, nemusí být mezi sebou nějak sémanticky propojené. Není vhodné tady mluvit ani o ustálenosti kombinace.

3.2. Kolokát, kolokační paradigma, kolokabilita

S pojmem kolokace úzce souvisí další pojmy: kolokát, kolokační paradigma, kolokabilita.

Kolokace se skládají z jednotlivých složek, členů, zvaných kolokáty. Autoři⁴ publikace *Kolokace* (2006) uvádí následující definici pojmu: „Pro slovo, které se k výchozímu slovu druží jako komponent dané kolokace, se razí termín kolokát“ Tamtéž vymezují další pojem, kolokační paradigma, jako „souhrn všech kolokací konkrétního slova“ (str. 11).

O pojmu kolokabilita F. Čermák píše v knize *Jazyk a jazykověda* (2011): „Schopnost kombinovat se s jinými jednotkami je jednou ze základních vlastností každé jazykové jednotky, je to i jedna z jejích funkcí. Lexémy se v zásadě primárně kombinují podle svého významu, který musí být slučitelný, kompatibilní s významem druhého slova <...>. Tato kompatibilitou podmíněná spojitelnost lexémů, která je pro každý jednotlivý lexém slovníku jiná, je jeho kolokabilitou; má (formálně-)sémantickou povahu“ (str. 215).

3.3. Identifikace kolokací

Pro vyhledání kolokací v korpusu mohou být použity matematické postupy, zvané asociační míry. Ty typicky vycházejí z frekvence celé kolokace a jejích jednotlivých členů, dále také z velikosti celého korpusu.

⁴ F.Čermák, M.Šulc

Frekvencí se v korpusové lingvistice obvykle míní počet výskytů v korpusu určitého tvaru nebo jevu. Frekvence může být absolutní, která jenom označuje četnost výskytů ve zvoleném korpusu, a frekvence relativní, díky níž lze zjistit četnost samotného jevu a anticipovat tak pravděpodobnost jeho výskytu v jazyce. Relativní frekvence se počítá podle vzorce:

$$REL = \frac{ABS}{N} \times 1000000,$$

kde ABS je absolutní frekvence, N celková velikost korpusu.⁵ Právě pomocí relativní frekvence lze v korpusech porovnávat jevy různé velikosti.

Asociační míry fungují na základě počítání míry asociací mezi členy kolokace a využívají k tomu určené vzorce. Existuje velké množství asociačních měr, které vyhledávají různé typy kolokací a tím pádem slouží k různým výzkumům. Každá kolokační míra pro výpočet používá svůj vzorec, ve kterém jsou proměnné zpravidla označeny tímto způsobem: $f(x)$ a $f(y)$ pro frekvenci slov x a y , $f(xy)$ pro frekvenci spojení xy , N pro velikost korpusu.⁶

K nejpoužívanějším asociačním mírám v korpusové lingvistice patří MI-score, T-score a logDice.

MI-score ukazuje, jak silně se spojují slova x a y nezávisle na častosti každého z nich v korpusu. Vzorec pro výpočet vypadá takto:

$$MI(xy) = \log_2 \frac{\frac{f(xy)}{N}}{\frac{f(x)f(y)}{N \cdot N}} = \log_2 \frac{Nf(xy)}{f(x)f(y)},$$

kde $\frac{f(x)}{N}$ je pravděpodobnost výskytu v korpusu hledaného slova x , $\frac{f(y)}{N}$ pravděpodobnost výskytu slova y , $\frac{f(xy)}{N}$ pravděpodobnost výskytu slova y v kontextu slova x .⁷ Výsledek je tady hodně ovlivněn frekvencí jednotlivých slov. Nejvyšší hodnotu mají kolokace s celkově nízkou frekvencí v korpusu.

Pro výpočet T-score se používá vzorec:

⁵ dostupné na: <<http://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:frekvence>>

⁶ dostupné na: <<http://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:frekvence>>

⁷ dostupné na: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:asociacni_miry>

$$T(xy) = \frac{f(xy) - \frac{f(x)f(y)}{N}}{\sqrt{f(xy)}}.$$
⁸

Pomocí T-score se můžeme dozvědět míru nenáhodnosti a smysluplnost slovního spojení.

Podstatný rozdíl mezi MI-score a T-score spočívá v tom, že první vyhledává kolokace výrazné, výjimečné a náhodné, zatímco druhá nachází kolokace ustálené a pravidelné. Míra logDice, na rozdíl od předchozích dvou, je nezávislá na velikosti korpusu. Ovlivňuje ji pouze frekvence slov x a y a frekvence bigramu xy. Pro výpočet logDice dostáváme vzorec:

$$\logDice(xy) = 14 + \log_2 \frac{2f(xy)}{f(x)+f(y)}.$$
⁹

Všechny uvedené výše asociační míry mají svá specifika, nejde totiž určit jednu nejlepší. V praxi se většinou používají jejich kombinace.

⁸ dostupné na: <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:asociacni_miry>

⁹ <https://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:asociacni_miry>

4. Frazém a idiom

4.1. Definice

V souvislosti s jazykovými jednotkami a jejich kombinacemi je nutné zmínit další lingvistické jevy. Jedná se o frazémy a idiomy, které jsou základními jednotkami oborů frazeologie a idiomatika.

F. Čermák ve své publikaci *Jazyk a jazykověda* (2011) píše o *frazémech a idiomech*: „Každá ustálená anomální kombinace dvou či více prvků (morfémů, slov, popř. kolokací), z nichž aspoň jeden je členem extrémně omezeného a uzavřeného paradigmatu (třídy), je frazémem, resp. idiomem. Lze ji testovat pokusem o komutaci (záměnu) komponentu frazému (idiomu) analogickým jiným, a tato záměna přitom nesmí umožňovat jiné (ustálené) kombinace s analogickou funkcí“ (str. 211).

Přestože se o frazémech a idiomech mluví většinou dohromady, mezi těmito jevy existuje rozdíl. Ten spočívá ve způsobu analýzy slovního spojení: pokud se díváme na kombinaci z hlediska formálního, morfosyntaktického, mluvíme o frazému, pokud z hlediska sémantického, jedná se o idiom. Ve stejné publikaci Čermák vymezuje pojem idiom takto: „Idiom je frazém z hlediska sémantického; úžeji též frazém, jehož význam není derivovatelný z významu komponentů“ (str. 280), dále pak situaci přibližuje: „Kombinace jazykových jednotek podléhají sémantickým pravidlům (kolokability a kompatibility) stejně jako gramatickým; nejsou-li dodržena a kombinace se přesto realizuje, má rezultat povahu sémanticky anomální a (dojde-li k ustálení) vzniká idiom“ (str. 226).

4.2. Klasifikace frazémů

Frazémy a idiomy lze členit podle různých hledisek, avšak těžko říci, která klasifikace je nejvíce dokonalá a vyčerpávající, a to kvůli náročnosti vymezení kritérií třídění, nedostatku informací, zdrojů atd.

4.2.1. Formálně-strukturní klasifikace

Nejprve uvedu klasifikaci z hlediska formálně-strukturního, kterou preferuje F. Čermák. Formálně-strukturní klasifikace je založená na charakteru a povaze

jednotlivých komponentů frazému. Na základě této klasifikace můžeme frazémy rozdělit na: kolokační, propoziční a lexikální.

Kolokační frazém „je kombinace tvarů lexémů s funkcí nevětnou“¹⁰, jinými slovy, ke kolokačním frazémům patří frazémy, které mají funkci kolokací. Jedná se o tradiční typ frazémů, které známe intuitivně. Kolokační frazémy můžeme rozdělit na tři skupiny:

1. 16 základních binárních kombinací a struktur autosémantických komponentů (např. predikát a subjekt, subjekt a subjekt atd.)
2. 7 základních binárních kombinací a struktur synsémantických komponentů (např. numerale s pronominem, prepozice s pronominem atd.)
3. 8 kombinací a struktur smíšených z komponentů obou subtypů (např. prepozice se substantivem, partikule se substantivem atd.)

Zvlášť autor píše o přirovnáních: „*Přirovnání* je příměr, opisný výraz nebo pojmenování založené na explicitně vyjádřené podobnosti: *mít hlad jako vlk*“ (Čermák, 2011).

Druhy typ, propoziční frazémy, rozlišujeme podle počtu účastněných mluvčích a promluv. Frazémy a idiomy tady můžeme dělit na propoziční a polypropoziční monosubjektové a frazémy polypropoziční intersubjektové. Jejich definici najdeme v publikaci F. Čermáka *Frazeologie a idiomatika* (2007): „Frazémy a idiomy propoziční, které jsou formálně již hotovou propozicí (promluvou), jsou vytvářeny kombinací komponentů z roviny lexikální nebo kolokační, zatímco frazémy a idiomy polypropoziční jsou vytvářeny z komponentů z roviny propoziční (přítomnost aspoň dvou propozic). Oba typy mají jediného společného mluvčího“.

Třetí typ frazémů podle formálně-strukturní klasifikace jsou lexikální frazémy. Tato oblast frazeologie a idiomatiky dosud není dobře popsána, lze však říci, že sem patří frazémy, které z funkčního hlediska jsou jednoslovným lexémem, např. *nabýt, přibýt* atd.

¹⁰ Čermák (2011), str. 211

4.2.2. Překladová klasifikace kolokací

Vzhledem ke kontrastivnímu záměru práce, je potřeba uvést další klasifikaci, která dělí frazémy a idiomy podle možnosti jejich překladu. V. Mokijenko a L. Stěpanova vytvořili klasifikaci, která je založená na stupni ekvivalenci mezi frazémem ve výchozím a cílovém jazyce. Ve své publikaci *Ruská frazeologie pro Čechy* (2008) rozeznávají další typy frazémů: úplné ekvivalenty, částečné ekvivalenty, relativní ekvivalenty, frazeologické analogy a bezekvivalentní frazémy.

Úplnými ekvivalenty rozumíme frazémy, které ve dvou (nebo více) jazycích mají analogickou strukturu, stejnou sémantiku, stylistiku, mají stejný přenesený význam, čímž vytvářejí stejný efekt a obraz, např. frazém *duch doby* (rusky *дух времени*).

Částečné ekvivalenty se shodují z hlediska sémantiky, mají stejný přenesený význam a vytváří stejný obraz, avšak se liší strukturou nebo počtem komponentů, např. český frazém *mít na čase* a ruský *самое время*.

Relativní ekvivalenty jsou frazémy s totožnou sémantikou, strukturou, stylistikou. Jedná se o frazémy, které mají podobný přenesený význam, ale liší se jednotlivými komponenty. Jako příklady tady můžeme uvést český frazém *jsou si podobni jako vejce* a ruský *похожи как две капли воды* (jsou si podobni jako dvě kapky vody).

Frazeologické analogy je skupina frazémů, které mají různou strukturu, vytvářejí různé obrazy, avšak mají stejný význam, např. český frazém *odolat zubu času* a ruský *выдержать проверку временем*.

Bezekvivalentní frazémy, jak to vyplývá z názvu, jsou frazémy, které nemají ekvivalent v jiných jazycích, vyskytují se totiž pouze v jednom jazykovém společenství, z důvodu těsného spojení s reáliemi, kulturou a historií určitého národa.

5. Vlastní jména

Vlastní jméno neboli proprium je jazykový prostředek, který označuje „jedince, jednotlivinu nebo jako individuum chápané množství“¹¹ za účelem jejich identifikace. Základním rysem proprií je nemotivovanost jejich tvoření, totiž nevznikají na základě vnějších zobecněných rysů, ale vychází z individuálních nebo společenských konvencí. Opakem vlastních jmen jsou obecná jména neboli apelativa. Mezi proprii a apelativy však není jednoznačná a přesná hranice: apelativa se mohou stávat proprii a naopak.

Vlastní jména můžeme rozdělit na podtřídy:

- 1) nauka o bionymech (vlastní jména živých bytostí):
 - a) Antroponyma (studuje vlastní jména lidí)
 - b) Zoonyma (studuje vlastní jména skutečných a vymyšlených živočichů)
 - c) Fytonyma (studuje vlastní jména rostlin)
- 2) nauka o abionymech:
 - a) Toponyma (vlastní jména zeměpisných objektů, geonyma)
 - b) Kosmonyma (vlastní jména mimozemských objektů, astronyma)
- 3) Nauka o chrématonymech (vlastní jména lidských nemateriálních výtvorů)¹²

V praktické části této bakalářské práce se setkáme převážně s toponymy a chrématonymy.

¹¹ dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ_JMÉNO>

¹² dostupné na: <https://www.czechency.org/slovník/VLASTNÍ_JMÉNO>

6. Korpusová lingvistika a jazykové korpusy

6.1. Základní informace

Korpusová lingvistika je poměrně mladé odvětví lingvistiky, které vzniklo díky rozvoji počítačů a informačních technologií. Tento obor zkoumá jazyk prostřednictvím elektronických jazykových korpusů.

Jazykovým korpusem dnes rozumíme rozsáhlou databázi textů určitého přirozeného jazyka, která slouží především pro lingvistické výzkumy. Podle M.Šulce (*Korpusová lingvistika: první vstup*, 2011) mezi hlavní výhody práce s elektronickými jazykovými korpusy, oproti dřívějším metodám, patří především úspora času a spolehlivost výsledků. Počítačové nástroje jsou schopné zpracovat a roztrždit větší množství textů za určitý časový úsek než člověk a zároveň poskytnout docela vyčerpávající a přesnou informaci ohledně nějakého lingvistického rysu nebo jevu. Kromě toho všechny texty obsažené v korpusech procházejí procesem anotace, při němž jsou slovům a textům připojovány různé informace nejenom na rovině lingvistické, ale i na rovině metatextové, která zahrnuje dopňkové údaje, jako např. původ textu nebo informace o autorovi. Takové informace umožňují detailně analyzovat všechna korpusová data s maximální přesností.

První elektronický korpus byl korpus *Brown University Standard Corpus of Present-Day Edited American English*, který vznikl v roce 1961 v USA (Šulc, 1999, str. 32). Jeho autory byli Henry Kučera a Nelson Francis. Během času začaly vznikat další korpusy anglického jazyka: *Lancaster-Oslo/Bergen (LOB) Corpus*, *Kolhapur Corpus of Indian English (Kolhapur Corpus)*, *Australias Corpus of English (ACE)* a mnoho dalších. Za průkopníka české korpusové lingvistiky lze považovat jazykovědce Františka Čermáka.

6.2. Typy korpusů

Existují různé typy jazykových korpusů, v závislosti na účelu, který musí plnit. Vzhledem k tomu, korpusy se mohou lišit velikostí, obsahem a strukturou. V publikaci *Korpus a korpusová lingvistika* (2017) dělí Čermák korpusy podle následujících kritérií: počet jazyků, časový záběr, téma, modus, dokumentace (str. 74).

Podle počtu obsažených v korpusu jazyků, lze mluvit o korpusech jednojazyčných a vícejazyčných nebo paralelních, které obsahují stejné texty v různých jazycích a slouží

zvláště ke srovnávacím účelům (tamtéž, str. 76). Příkladem může sloužit český InterCorp.

Z hlediska časového záběru korpusy dělíme na synchronní, které se zabývají jazykem relativně krátkého časového úseku, jazykem současnosti, a diachronní korpusy, které oproti tomu zachycují texty delšího časového období a umožňují tím zkoumat vývoj jazyka různých resp. všech dob (Šulc, 1999, str. 12).

Některé korpusy jsou tematicky specializované a jsou vytvořeny pro konkrétní výzkum, např. korpusy jediného autora, studentské korpusy, korpusy neslyšících a další. Některé korpusy, naopak, nejsou tematicky specifikované, nepracují s žádnou konkrétní oblastí jazykovědného výzkumu. Důležitým rysem takových obecných korpusů je jejich vyváženost, tj. rozmanitost žánrů, stylů a stupňů formálnosti textů, které zahrnují (Šulc, 1999, str. 12).

Co se týká modu, existují korpusy psané a mluvené. Psaný korpus nebo korpus psaného jazyka, jak vyplývá z názvu, obsahuje psané texty, tj. texty vytvořené v psané podobě. Takové korpusy lze dnes považovat za dominantní, především díky snadnosti jejich vypracování. Mluvených korpusů je k dispozici mnohem méně než psaných, přestože poskytují reálnější a aktuálnější informace o jazykovém úzu. Problematičnost jejich vytvoření spočívá především v náročnosti sběru dat. Kromě toho, že nahraný materiál musí být získán v souladu se zákonem, musí splňovat celou řadu požadavků: musí být neformální, spontánní, musí být získán v přirozeném prostředí, ideálně, aby mluvčí si neuvědomoval, že nahrávka vůbec probíhá.

6.3. Korpus českého jazyka

Český národní korpus (dále ČNK) je korpusový projekt, který vznikl v roce 1994. Představuje velký soubor psaných a mluvených jazykových korpusů pro český jazyk. ČNK se skládá z diachronního korpusu (psaného), synchronních korpusů (psaných a mluvených) a korpusů cizojazyčných (psaných).¹³

ČNK obsahuje přes 3,6 miliardy slov v jednojazyčných českých korpusech a 1,5 miliardy slov v korpusech cizojazyčných.¹⁴ Pro usnadnění práce s takovým rozsáhlým korpusem, slouží speciální aplikace, tzv. korpusové manažery, jež pomáhají prohlížet,

¹³ dostupné na: <<http://wiki.korpus.cz/doku.php/pojmy:korpus>>

¹⁴ dostupné na: <<http://wiki.korpus.cz/doku.php?id=cnk:uvod&rev=1541601078>>

filtrovat a třídit výsledky podle různých kritérií a údajů, včetně statistických. V takových korpusových prohlížečích se používají speciální dotazovací jazyky, ve kterých lze nastavit vyhledávání podle konkrétních potřeb uživatele. Dotazovacím jazykem ČNK je CQL (corpus query language), který umožňuje vyhledání komplexních gramatických a lexikálních vzorců nebo také použití vyhledávacích kritérií, které nelze nastavit pomocí standartního uživatelského rozhraní.¹⁵

ČNK slouží nejen k vědeckým účelům odborníků lingvistů, ale i pro veřejnost. Vzhledem k tomu, na stránkách projektu www.korpus.cz lze najít manuály k aplikacím ČNK a lekce, které popisují, jak s korpusy efektivně pracovat.

6.4. Korpus ruského jazyka

Kromě ČNK pro svůj výzkum budu používat Národní korpus ruského jazyka (dále jen NKRJ). Ten zahrnuje především originální texty z období od 18. do 21. století.¹⁶ Vedle děl krásné literatury najdeme v NKRJ texty publicistické, odborné, administrativní, veřejná vystoupení a texty soudobého hovorového ruského jazyka.

Texty NKRJ obsahují metadata, tj. doplňující informace ohledně autora, data vzniku a žánru. Kromě toho texty jsou morfologicky označovány, tzn. že každému grafickému slovu je přiřazeno jeho lemma a gramatické údaje. Některé texty obsahují syntaktické anotace¹⁷, tj. vedle morfologických informací jsou zde označovány i skladební funkce jednotlivých slov a závislostní vztahy mezi nimi.

V rámci projektu NKRJ existuje paralelní korpus, který se skládá z originálních textů krásné literatury s jejich překlady. Dneska najdeme oboustranné paralelní korpusy ruštiny s následujícími jazyky: angličtina, němčina, francouzština, španělština, italština, polština, ukrajinština a běloruština.¹⁸ Paralelní korpusy NKRJ se postupně rozšiřují, a to nejenom množstvím obsažených textů, ale i počtem porovnaných jazyků. NKRJ však není tak vyspělý v porovnání s ČNK, a to jak z hlediska rozsahu, tak i z hlediska rozmanitosti nástrojů určených pro práci s korpusy. Celkový obsah NKRJ tvoří přes 600 milionů slov k roku 2018.¹⁹ Další velkou nevýhodou ruských korpusů je

¹⁵ dostupné na: <<https://www.sketchengine.eu/documentation/corpus-querying/>>

¹⁶ dostupné na: <<http://www.ruscorpora.ru/corpora-intro.html>>

¹⁷ dostupné na: <<http://www.ruscorpora.ru/corpora-structure.html>>

¹⁸ dostupné na: <<http://www.ruscorpora.ru/corpora-structure.html>>

¹⁹ dostupné na: <<http://ruscorpora.ru/index.html>>

absence možnosti zadávání dotazu pomocí regulárních výrazů a specifických příkazů, což dělá práci s korpusem relativně omezenou.

7. Zkoumání barev

7.1. Barvy z hlediska fyzikálního

Dlouhou dobu byli lidé přesvědčení, že barva je vlastností samotných předmětů, postupně však díky fyzikálním experimentům a objevům bylo zjištěno, že tomu tak prostě není. Barva je subjektivní vjem, který vzniká u člověka a závisí na fyzikálních, fyziologických a psychologických faktorech, nikoliv objektivní kvalitativní charakteristika těles, která nás obklopují.

Chceme-li pochopit, čím jsou barvy z hlediska fyzikálního, musíme rozumět termínům elektromagnetické záření a světlo. Elektromagnetické záření je postupné vlnění elektrického a magnetického pole (Halliday a kol., 2013). Mezi zdroje elektromagnetického záření patří různá kosmická tělesa jako například Slunce a hvězdy, dále pak jiné světelné zdroje, elektrické stroje, rentgenové přístroje a další. Elektromagnetické záření se dělí na několik částí podle vlnové délky. V závislosti na vlnové délce, vnímámě rozdílů mezi barvami (Šikl, 2012). Lidské oko je citlivé pouze na jednu část elektromagnetického záření, ta se nazývá viditelná část elektromagnetického spektra nebo-li světlo. Délka takových vln se pohybuje přibližně mezi 430nm a 690nm (Halliday a kol., 2013). Obor fyziky, který se zabývá viditelným světlem, se nazývá optika.

Barva má tři základní atributy: barevný tón, jas a sytost. Barevný tón se vztahuje pouze k základním neboli spektrálním barvám: červené, žluté, oranžové, zelené, modrozelené (azurové), modré a fialové. Tón nebo odstín je určen vlnovou délkou dopadajícího světla (Šikl, 2012, str. 87). Tento atribut lze považovat za primární, pokud mluvíme o určení barvy. Další atributy, jas a sytost, jen poskytují zpřesnění tohoto určení. Tak každý tón může mít různé stupně jasu. Jas je odrazem intenzity dopadajícího světla: vyšší intenzitě odpovídá vyšší hodnota jasu. Mezitím sytost určuje, jaké množství čistého spektrálního tónu obsahuje barva a jaký je v ní podíl neutrální (šedé nebo bílé) barvy (Šikl, 2012, str. 87).

7.2. Fyziologie barevného vidění

Barva, jak už bylo řečeno, je vjem, který vzniká u člověka při odrazení světla od povrchu pozorovatelného předmětu. Pokud mluvíme o fyziologii barevného vidění, zajímá nás především, jaké orgány a receptory zprostředkovávají vznik tohoto vjemu.

Lidské oko má dva druhy světločivných buněk, které se nacházejí v sítnici oka. Jde tady o čípky a tyčinky. Existují tři typy čípků, které jsou schopné rozeznávat barvy. Tyto čípky obsahují různé typy zřakového pigmentu, díky čemu jednotlivé typy čípků rozeznávají jiné úseky barevného spektra (Dröscher, 1970). Z toho vyplývá, že z hlediska biofyziky existují pouze tři základní barvy: modrá, červená a zelená. Všechny ostatní barvy se nazývají dopňkové a vznikají během neurofyzilogických procesů. Co se týká tyčinek, ty nejsou schopné vnímat barvy v plné míře, avšak hrají důležitou roli, jelikož vnímají intenzitu dopadajícího světla a pomáhají člověku vidět za tmy (Pleskotová, 1987, str. 77). Musíme však si uvědomovat, že čípky a tyčinky nejsou barevnými receptory, tzn. že neposílají přicházející informace přímo do mozku, tento proces je složitější a probíhá v několika fázích. Nejprve světlo dopadá na sítnici oka, kde během chemických a fyzilogických procesů vznikají nervové vzruchy, jež dále pokračují do mozku a vyvolávají určitý barevný vjem.

7.3. Barevný model

V přírodních vědách odborníci často používají matematické modely, které popisují chování různých systémů pomocí matematických úkonů. Jedným z takových modelů je tzv. barevný model, který popisuje vznik jednotlivých barev.

Na základě barevných modelů rozlišujeme dva typy míšení barev: aditivní a subtraktivní.

Při aditivním míšení lze vytvořit všechny spektrální barvy, a to sčítáním základních barevných složek (červené, zelené nebo modré) (Pleskotová, 1987, str. 30). Při adici se zvětšuje intenzita světla. Na tomto principu je založen model RGB, který používají v barevných monitorech a projektorech.

Při míchání malířských barev, všimneme, že situace je jiná, protože malířské barvy ve skutečnosti nejsou barvami z fyzikálního hlediska, jsou jenom pigmenty, totiž se skládají z molekul, které buď pohlcují, anebo odrážejí světlo. Tento způsob míšení barev se nazývá subtraktivní a je založen na ubírání části původního světla přidáváním barvy. Základními barvami z hlediska subtraktivního míšení jsou žlutá, světle modrá (azurová) a purpurová (Pleskotová, 1987, str. 30-31). Na tomto principu je založen barevný model CMYK, který se používá při tisku v tiskárnách.

7.4. Barvy v lingvistice

Vzhledem k tématu práce, budeme nahlížet na barvy především z hlediska lingvistického.

S příchodem strukturalismu ve 20. století se pozornost lingvistů přesunula od zkoumání jazyka jako systému (v rovině „langue“) ke zkoumání jeho fungování při komunikaci (v rovině „parole“). V tomto období jazykovědci začali hledat vztah lingvistiky k jiným vědám a souvislosti řečových procesů s jinými procesy lidské mysli. Díky tomu začalo formování interdisciplinárních oborů jako například psycholingvistika, sociolingvistika, neurolingvistika a mnoho dalších. Existují dvě lingvistické oblasti, které se hojně zabývají fenoménem barev. Jedná se o kognitivní lingvistiku a etnolingvistiku. Oba obory se v některých bodech prolínají a zkoumají vztah mezi jazykem, myšlením a kulturně-sociálními aspekty.

7.4.1. Barvy v kognitivní lingvistice

Lingvistika se pochopitelně začlenila i do kognitivní vědy, která zkoumá povahu mysli a její fungování, tak vznikl obor, který se nazývá kognitivní lingvistika. Důležitou otázkou v rámci kognitivní vědy je, jaká interakce probíhá mezi lidskou myslí a jazykem. V publikaci *Co na srdci, to na jazyku* najdeme tezi, že jedním ze základních postulatů kognitivismu je: „Jazyk je součástí poznávání a poznání (cognition), podílí se na tom, jak světu rozumíme, jak ho kategorizujeme, jaký obraz světa si vytváříme a jak ho předáváme dál“ (Vaňková a kol., 2005, str. 21).

Klíčovým bodem kognitivní lingvistiky je pojem jazykový obraz světa, který má hodně definic, a to především kvůli tomu, že jednotliví odborníci ve svých výkladech kladou důraz na různé jazykové aspekty. Z hlediska tzv. naivního vědomí o světě má jazykový obraz světa: zkušenostní povahu, tělesně-prostorový (a antropocentrický) základ a metaforicko-metonymický charakter (Vaňková a kol., 2005, str. 195).

Dalším tématem kognitivní lingvistiky je kategorizace. Procesy kategorizací hrají důležitou roli pro uvědomování si reality a vnímání okolního světa, jakým ho vidíme – srozumitelným a uspořádaným (Vaňková a kol., 2005, str. 67-68). Existují různé koncepce pojmu kategorie, avšak pokud mluvíme o kategoriích jazykovědných sémantických, můžeme se řídit kategoriemi, které vymezila R.Grzegorzczkova. Tato autorka dělí kategorie na základní, kam patří substance (z hlediska vztahu k predikátu),

vlastnosti, vztahy, události, a doplňující, do kterých spadá kvantita, čas, modalita (jistota, možnost, pravděpodobnost, negace apod.) evaluace a exprese (Vaňková a kol., 2005, str. 75).

Kategorie také můžeme dělit na logické a přirozené. V logické nebo vědecké kategorii centrální úlohu zaujímá *pojem*, který vyžaduje přesnost a jednoznačnost významu, je objektivní a je zařazen do kategorie na základě důvěryhodných potvrzení. Oproti tomu jsou přirozené kategorie, se kterými je spojeno prototypové pojetí významu. Prototypy jsou většinou subjektivní, kvůli čemu mohou snadno přecházet mezi kategoriemi (Vaňková a kol., 2005).

7.4.2. Barvy v etnolingvistice

Etnolingvistika patří k transdisciplinárním oborům, spojuje lingvistiku a antropologii, stejně jako kognitivní lingvistika se zajímá o jazykový obraz světa, zkoumá jak se kulturní a historické zkušenosti odrážejí v jazyce, hlavně v jeho sémantice.

V rámci lingvistiky a antropologie existují dvě zásadní, ale navzájem protikladné teorie. Jedná se o teorii o jazykovém relativismu a jazykovém univerzalizmu. Jazykový relativismus je často spojován s Edwardem Sapirem a Benjaminem Lee Whorfem, americkými jazykovědci a antropology, kteří byli stoupenci relativistického postoje. Dokonce hlavní relativistická teze posléze dostala název Sapirova–Whorfova hypotéza. Z této hypotézy vyplývá, že mateřský jazyk jedince silně ovlivňuje jeho kognitivní procesy a interpretaci reality, určuje způsob kategorizace okolního světa. Protikladem dané teorie je univerzalizmus, jehož hlavní myšlenka spočívá v tom, že všichni lidé v nezávislosti na odlišných jazycích a kulturách mají stejný základ myšlení, aspoň kvůli tomu, že patří k jednomu druhu *Homo sapiens sapiens* (Vaňková a kol., 2005, str. 37-38). Velkou otázkou je, jak to vypadá s barvami, zda kulturně-sociální aspekty, eventuálně jazyk, jsou schopny ovlivnit vnímání barev a jejich kategorizaci.

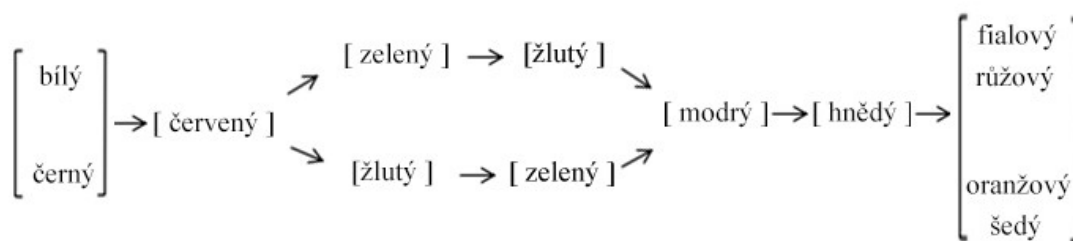
7.4.3. Teorie Berlina a Kaye

Velkým přínosem pro lingvistiku se stala monografie *Basic Color terms: Their Universality and Evolution* antropologa Brenta Berlina a lingvisty Paula Kaye. Tato studie zkoumá kategorizaci barev a vychází z výzkumu desítek jazyků. Autoři během

svého bádání zjistili, že výrazy pro označení fokálních neboli základních barev patří mezi jazykové (sémantické) univerzálie, tzn. že všechny světové jazyky se shodují v určení základních barev, přestože jejich počet se v jednotlivých jazycích může lišit. Berlin a Kay stanovili 11 základních barevných kategorií, ke kterým patří následující barvy: bílá, černá, červená, zelená, žlutá, modrá, hnědá, fialová, růžová, oranžová a šedá (str. 2). Pokud v jazykovém systému je zakodováno méně než 11 základních barev, jejich distribuce podléhá následujícím pravidlům:

1. Všechny jazyky mají termín pro označení bílé a černé barvy.
2. Pokud v jazyce existují 3 termíny, pak jazyk obsahuje výraz pro červenou barvu.
3. Pokud v jazyce existují 4 termíny, pak jazyk obsahuje výraz buď pro zelenou nebo žlutou barvu, ale pro obě nikoliv.
4. Pokud v jazyce existuje 5 termínů, pak jazyk obsahuje výrazy i pro zelenou, i pro žlutou barvu.
5. Pokud v jazyce existuje 6 termínů, pak jazyk obsahuje výraz pro modrou barvu.
6. Pokud v jazyce existuje 7 termínů, pak jazyk obsahuje výraz pro hnědou barvu.
7. Pokud v jazyce existuje 8 a více termínů, pak jazyk obsahuje výraz pro fialovou, růžovou, oranžovou a šedou barvu, nebo nějakou jejich kombinaci.²⁰

Všechny výše uvedené vývojové etapy rozvíjení slovní zásoby znázornili Berlin a Kay v univerzálním modelu, který podle autorů lze použít pro všechny jazyky (Obr. 1).

Obr. 1

Podle autorů každý termín označující základní barvu musí mít následující charakteristiky:

²⁰ Berlin a Kay, str. 2-3 (vlastní překlad)

1. Je vyjádřen jediným lexémem
2. Pro označení není užito názvu jiné barvy
3. Nesmí označovat jen omezený okruh objektů
4. Musí být jednoznačný, stabilní, známý všem uživatelům jazyka
5. Nesmí kromě barvy označovat i látku, která má tuto barvu (např. zlatý, stříbrný, popelavý)
6. Musí se jednat o slova, která vznikla v rámci daného jazykového systému²¹

Teorie Berlina a Kaye se stala velmi význačnou a zároveň velmi diskutabilní.

Tak například v ruském jazyce není úplně jednoznačná situace s modrou barvou. Největší otázkou je, zda můžeme začlenit termín *голубой* (světle modrý) do systému základních barev. V roce 1993 Ianem Daviesem a Grevillem Corbettem z Univerzity v Surrey byl proveden výzkum, který prokázal, že ruština má 12 základních označení pro barvy, včetně *голубой*.²²

Ve své práci však budu vycházet z klasické teorie Berlina a Kaye, která vymezuje 11 základních barev pro oba jazyky.

7.4.4. Zkoumání barev ve slovanských jazycích

Otázka barev zajímá jazykovědce, kteří zkoumají různé slovanské jazyky. V polštině se tomu věnuje například Krystyna Waszakowa, která porovnává označení pro žlutou barvu v češtině a polštině ve svém článku *Żlutá barva v polském a českém jazykovém obrazu světa – hledání prototypového vzoru* (2004).

Velký přínos pro téma barev v českém jazyce jsou práce Věry Schmiedtové a Barbary Schmiedtové, v nichž autorky zkoumají základovost barev. Uvažují o tom, zda vedle termínu *červená* je možné považovat za základní termín *rudá*, podobná otázka se týká termínů *šedá* a *šedivá*. V. Schmiedtová a B. Schmiedtová detailně zkoumají lingvistické aspekty barev a ve svém článku *Určení jazykové základovosti na základě ČNK* (2006) stanovují následující barvy jako základní: černá, bílá, červená, modrá, zelená, žlutá, šedá/šedivá, hnědá, tj. na rozdíl od teorie Berlina a Kaye nezařazují mezi základní barvy růžovou, fialovou ani oranžovou. Avšak je tady důležité zmínit, že v uvedené studii autorky určují základovost barev především z hlediska jejich zapojení

²¹ V. Schmiedtová, B. Schmiedtová, 2006

²² G. Corbett, 1994

do jazykového systému, tj. z hlediska jejich frekvencí v korpusech a bohatosti frazeologie. Dalším zajímavým článkem V. Schmiedtové je *Volná a vázaná spojitelnost/kolokabilita názvů barev a jejich odstínů v češtině: analýza na základě ČNK (2006)*, v němž autorka zkoumá vznik barevných odstínů a chování těchto odstínů s podstatnými jmény.

Otázce barev v češtině jsou také věnované kapitoly v publikaci *Co na srdci, to na jazyku (2005)*, autorky (Irena Vaňková a kolektiv) se tady zaměřují na kognitivně-lingvistické aspekty barev.

V ruštině se barvami zabývá, např. Tatiana Zaikina, která ve svém článku *Označení bílé a černé barvy v české a ruské frazeologii (2011)* porovnává sémantiku označení pro bílou a černou barvu v češtině a ruštině na základě analýzy frazeologie.

Praktická část

V praktické části se budeme zabývat kolokacemi barevných termínů. Každému výrazu, který označuje základní barvu, bude věnován jeden oddíl.

1. Struktura jednotlivých oddílů

1.1. Lingvistická analýza

1.1.1. Slovníkové údaje

Na začátku každého oddílu bude uveden slovníkový výklad termínu a jeho etymologie v češtině a ruštině. Pro tyto účely budeme používat *Slovník spisovného jazyka českého*²³, *Tolkovyj slovar' ruskogo jazyka (Výkladový slovník ruského jazyka)*²⁴, *Český etymologický slovník*²⁵ a *Etimologičeskij slovar' ruskogo jazyka : v četyrech tomach (etymologický slovník v 4 dílech)*²⁶.

1.1.2. Práce s korpusem

Dále budeme vyhledávat kolokace v korpusech. Východiskem pro kontrastivní výzkum bude ČNK. Vzhledem k tomu, že má mnohem větší obsah textů, má více nástrojů pro hledání a třídění informací.

Kolokace nalezené v ČNK budeme třídit, porovnávat se slovníkovými informacemi a následně porovnávat s daty NK RJ. Zkusíme tak najít shody a odlišnosti užití barevných termínů v češtině a ruštině.

1.1.3. Vyhledání v ČNK

Pro výzkum budeme používat psaný korpus SYN2015, který navazuje na předchozí korpuse řady SYN (SYN2000, SYN2005 a SYN2010) a zahrnuje texty vzniklé v období od roku 2010 do roku 2014.

²³ HAVRÁNEK, Bohuslav, Jaromír BĚLIČ, Miloš HELCL, Alois JEDLIČKA, Václav KRÍSTKA a František TRÁVNÍČEK. *Slovník spisovného jazyka českého*. 2. nezměněné vydání. Praha: Academia, 1989.

²⁴ OŽEGOV, Sergej Ivanovič a Natalija Jul'jevna ŠVEDOVA. *Tolkovyj slovar' ruskogo jazyka: 72500 slov i 7500 frazeologičeskich vyraženiij*. Moskva: AZ', 1993.

²⁵ REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. 2., nezměn. vyd. Voznice: Leda, 2012.

²⁶ VASMER, Max. *Etimologičeskij slovar' ruskogo jazyka: v 4 tomach*. 2-je izd. Moskva: Progress, 1987.

Pro vyhledávání dat použijeme dotazovací jazyk CQL. Vzhledem k omezením týkajícím se rozsahu práce, zaměříme se primárně na kolokace Adjektivum – Substantivum, dále budeme pracovat s nejfrektovanějšími kolokacemi. Aplikujeme následující dotaz: [lemma="barva"][tag="N.*"], kde heslo *lemma* znamená, že hledáme všechny tvary slova označujícího barvu, v uvozovkách jeden po druhém bude vložen název hledané barvy, poté následuje morfologická značka neboli tag – "N.*", což znamená, že výsledkem hledání bude slovo označující barvu ve spojení se substantivem. Díky uvedenému dotazu vynecháme kolokace s jinými slovními druhy, které se často vyskytují vedle adjektiv (předložky, spojky aj.).

Po vyhledání bude vytvořen frekvenční seznam výsledků tímto postupem: Frekvence – Vlastní, atribut lemma s pozicí 1R, což znamená, že výsledný seznam bude obsahovat pouze lemmata substantiv následujících po adjektivu označujícím barvu. Daná pozice byla zvolena kvůli tomu, že většinou adjektivum předchází substantivu, jemuž patří.

1.1.4. Vyhledání v NKRJ

Metoda vyhledávání kolokací v NKRJ se bude značně lišit od vyhledávání v ČNK vzhledem k tomu, že NKRJ nemá nástroje umožňující stejně efektivní a snadnou práci s korpusem, včetně práce s kolokacemi a frazémy.

Kromě toho, NKRJ nemá korpusy časově rozdělené, chceme-li však, aby výsledky obou korpusů byly časově symetrické a pokrývaly určitá časová rozmezí, použijeme tzv. podkorpus, ve kterém nastavíme vznik textu mezi lety 2010 až 2014.

1.1.5. Třídění kolokací

Nalezené kolokace rozdělíme na skupiny, podle jejich typů:

1. ustálené, pravidelné, kam patří termíny a vlastní jména (bionyma, názvy živých bytostí a organismů a toponyma, vlastní jména zeměpisná)
2. ustálené, nepravidelné, kam patří frazémy
3. neustálené kolokace pravidelné (gramaticko-sémantické)

Některé kolokace se pohybují mezi jednotlivými typy. Takové případy budou popsány a vysvětleny v následujících částech.

Pro lepší přehled a kontrastivní analýzu budou vytvořeny tabulky, které znázorní situaci v obou jazycích.

1.1.6. Práce s frazémy

Při analýze frazémů budeme vycházet primárně z dat následujících frazeologických slovníků: *Česko-ruský frazeologický slovník*²⁷, *Slovník české frazeologie a idiomatiky*²⁸.

Dále se podíváme, které frazémy s výrazy označujícími barvy ČNK obsahuje. Pro češtinu použijeme korpus SYN7, ve kterém jsou frazémy a ustálené kolokace lemmatizovány. Potřebný dotaz v SYN7 bude vypadat následujícím způsobem: [lemma="barva"] [tag="N.*"], výchozí atribut: col_type. Dále na otevřené stránce nastavíme zobrazení: Korpusová nastavení. V otevřeném okenku zvolíme poziční atributy: col_lemma, col_type. Níže volíme tlačítko „v textu pro KWIC, při najetí kurzorem nad token pro ostatní“. Potom uděláme frekvenční seznam: Frekvence – Vlastní: podle col_lemma. Na otevřené stránce se nám otevře seznam všech označovaných frazémů se zvoleným lemmatem. S tohoto seznamu nacháme jen ty, které se vyskytují v korpusu SYN2015, a to z důvodu rozsahu práce. Ověříme, zda zvolené frazémy se vyskytují v slovnících, uvedeme významy a ruské ekvivalenty. Podíváme se na shody a odlišnosti v češtině a ruštině.

1.1.7. Sémantická analýza

Při hodnocení výsledků budeme vycházet z metodologie Krystyny Waszakové pro kontrastivní výzkum sémantiky pojmenování barev. Metodologie je založená na teorii prototypů, tj. na sémantické analýze objektů z reálného světa, ke kterým se barva vztahuje. Autorka dělí ve svém článku *Žlutá barva v polském a českém jazykovém obrazu světa – hledání prototypového vzoru* (2004) skutečnost do pěti sémantických sfér:

1. Svět rostlin
2. Člověk
3. Svět zvířat
4. Nebe, horizont, vesmírná tělesa (jejich světlo), živly

²⁷ MOKIJENKO, Valerij Michajlovič a Alfred WURM. Česko-ruský frazeologický slovník. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002.

²⁸ ČERMÁK, František, Jiří HRONEK a Jaroslav MACHAČ. Slovník české frazeologie a idiomatiky. 2, Výrazy neslovesné.

5. Neživá příroda

Kolokáty nalezené v korpusech rozdělíme do skupin uvedených výše a díky tomu určíme sémantickou charakteristiku barevných pojmenování, zjistíme, jaké shody a odlišnosti zkoumané jazyky mají.

2. Frekvence základních barev

Před tím, než začneme analyzovat jednotlivé barvy, se podíváme na jejich frekvenci v jazykových korpusech.

Frekvenci adjektiv označujících názvy barev v porovnávaných jazycích zjistíme pomocí ČNK pro češtinu a pomocí frekvenčního slovníku *Новый частотный словарь русской лексики* (Nový frekvenční slovník ruského lexika)²⁹ pro ruštinu, který je založen na výsledcích ruského korpusu. Vzhledem k tomu, že korpusy, s nimiž pracujeme, jsou různých velikostí, bude nás zajímat frekvence relativní, která ukazuje na četnost jevu a je vypočítána pomocí vzorce:

$$REL = \frac{ABS}{N} \times 1000000 ,$$

kde ABS je absolutní frekvence a N je celková velikost korpusu.

V tabulce 1 vidíme názvy pro barvy v češtině (druhý sloupec) a v ruštině (třetí sloupec), které jsou umístěny v pořadí od výrazů s nejvyšší frekvencí k nejnižší:

pořadí	ČNK	NKRJ
1.	bílý 254,22	белый (bílý) 339,6
2.	černý 241,8	чёрный (černý) 337,5
3.	červený 143,29	красный (červený) 240,5
4.	zelený 131,52	зелёный (zelený) 124,4
5.	modrý 106,59	серый (šedý) 96,1

²⁹ LYASHEVSKAYA O. N., SHAROV S. A. Chastotnyy slovar' sovremennogo russkogo yazyka (na materialakh Natsional'nogo korpusa russkogo yazyka). M.: Azbukovnik, 2009.

6.	žlutý 68,05	синий (modrý) 82,8
7.	hnědý 52,7	жёлтый (žlutý) 78,1
		(голубой (světle modrý) 71,5)
8.	šedý 50,44	розовый (růžový) 49,3
9.	růžový 48,7	коричневый (hnědý) 25,5
10.	oranžový 20,38	оранжевый (oranžový) 15,6
11.	fialový 16,84	фиолетовый (fialový) 12,4

Tabulka 1

Nejfrektovanější pro oba jazyky jsou označení pro bílou, černou, červenou a zelenou barvu. Dále se frekvence trochu liší, ale v obou jazycích mají nižší frekvenci označení pro oranžovou a fialovou barvu.

3. Analýza jednotlivých barev

3.1. Bílá barva – белый цвет

Bílá barva je zajímavá z fyzikálního hlediska především tím, že vzniká smíšením světla všech spektrálních barev. Můžeme ji, spolu s černou a odstíny šedé, zařadit mezi tzv. achromatické nebo neutrální barvy.

Z hlediska lingvistického má také důležité postavení: patří mezi základní barvy, spolu s černou se vyskytuje ve všech jazycích a je jednou z nejfrektovanějších barev, o čem také svědčí frekvence v jazykových korpusech, hojnost užití ve frazeologii a značné zapojení v toponymii.

České slovo *bílý* a ruské *белый* (*bělyj*) pochází z praindoevropského jazyka od slov *bhālam* „záře“ a *bhāti* „svítit, zářit“.

Slovník spisovného jazyka českého nabízí následující definice slova *bílý*:

1. zbarvený jako čistý sníh n. vůbec jasně zbarvený (op. černý), např. *bílý papír*
2. bělošský (op. černošský, černý, barevný), např. *bílé plemeno*
3. bělogvardějský, kontrarevoluční (op. rudý)³⁰, např. *bílá armáda*

Ve výkladovém slovníku ruského jazyka³¹ najdeme stejné definice.

3.1.1. Lingvistická analýza

Při vyhledání v korpusu SYN2015 kolokací lemmatu „*bílý*“ se substantivem, bylo nalezeno 2839 položek. Budeme analyzovat 100 nejfrektovanějších z nich a následně porovnávat se slovníkovými údaji a NKRJ.

Ustálené pravidelné kolokace (termíny, propria)

V korpusu SYN2015 byly nalezeny následující kolokace, které lze zařadit mezi termíny:

bílá noc (nazev astronomického meteorologického jevu), *bílá kniha* (autoritativní zpráva), *bílá krvinka* (leukocyt), *bílý trpaslík* (astronomický objekt), *bílá hmota* (typ mozkové tkáně), *bílý šum* (náhodný signál s určitou spektrální hustotou)

³⁰ HAVRÁNEK, Bohuslav, Jaromír BĚLIČ, Miloš HELCL, Alois JEDLIČKA, Václav KŘÍSTKA a František TRÁVNÍČEK. *Slovník spisovného jazyka českého*. 2. nezměněné vydání. Praha: Academia, 1989.

³¹ OŽEGOV, Sergej Ivanovič a Natalija Jul'jevna ŠVEDOVA. *Tolkovyj slovar' ruskogo jazyka: 72500 slov i 7500 frazeologičeskich vyraženi*. Moskva: AZ'.

Při manuálním vyhledání v podkorpusu NKRJ bylo zjištěno, že všechny tyto termíny jsou přítomné se stejným významem i v ruštině.

Mezi nejfrekventovanějšími kolokacemi bylo nalezeno velké množství vlastních jmen, jsou to většinou toponymické názvy: *Bílá Hora*, *Bílé Karpaty*, *Bílá voda*, *Bílý Potok*, *Bílý kamen*, *Bílý Kostel nad Nisou*. S lemmatem „*bílý*“ se setkáme v světě umění: *Bílá nemoc* (název literárního díla a filmu), *Bílé Vánoce* (název hudebního díla), *Bílý Lev* (jméno knižní postavy). Dále pak v pojmenování podniků: *Bílá Labuť* (název obchodního domu), *U Bílé labutě* (název restaurace) a jiných případech: *Bílý dům* (oficiální sídlo prezidenta Spojených států amerických), *Bílý tygr* (název tábora), *Bílí Tygři Liberec* (název sportovního týmu), *Řád Bílého lva* (vyznamenání), *Bílý balet* (přezdívka španělského fotbalového klubu), *Bílá věž* (název stavby, budovy), *Bílý kruh bezpečí* (název záchranného spolku), *Bílá stopa* (název lyžarské trasy).

Většina uvedených vlastních jmen má těsné spojení s realitami a kulturou uvnitř dané země, proto je tady málo společného s ruštinou. Výjimkou je mezinárodní název *Bílý dům*, známý lidem z různých kultur, pochopitelně se vyskytuje v obou zkoumaných jazycích.

Některé z uvedených výše termínů a vlastních jmen se vyskytují i jako kolokace neustálené pravidelné:

bílý dům, *bílý tygr*³², *bílý kamen*, *bílá věž*, *bílá labuť*, *bílý kruh*, *bílá stopa*

Ustálené nepravidelné kolokace (frazémy)

V korpusu SYN7 pomocí atributů *col_lemma* a *col_type* bylo nalezeno 54 frazémů, ze kterých jsem vybrala neslovesné frazémy, které se vyskytují v korpusu SYN2015. Následující tabulka 2 zahrnuje frazémy podle jejich frekvence (od nejvyšší). V tabulce nejsou kolokace, které byly zařazeny mezi termíny v minulém kroku (např. *bílá krvinka*, *bílá kniha*). Ve druhém sloupci je uveden jejich význam, v třetím sloupci informace, zda tento frazém je ve *Slovníku české frazeologie a idiomatiky*. V čtvrtém sloupci je napsán úplný nebo částečný ruský ekvivalent, pokud takový existuje v *Česko-ruském frazeologickém slovníku* a *Slovníku české frazeologie a idiomatiky*. V pátém sloupci je uvedeno, zda byl ruský frazémový ekvivalent nalezen v NKRJ.

³² Může vzniknout otázka, zda nelze zařadit spojení *bílý tygr* i mezi zoologické termíny, avšak se tady nejedná o druh nebo poddruh tygra, ale o zbarvení srsti kvůli genetické mutaci nebo albinismu.

frazém v SYN2015	význam	ve slovníku	ekvivalent v ruštině	výskyt v NKRJ
<i>za bílého dne</i>	během období mezi východem a západem slunce	ano	<i>среди бела дня</i>	ano
<i>bílá paní</i>	nadpřirozená bytost v bílém oblečení	ano	není	není
<i>bílá sobota</i>	den před Velikonoční nedělí	ano	není	není
<i>bílé maso</i>	1. drůbeží nebo rybí maso jako potrava	ano	<i>белое мясо</i>	není
	2. žena provozující prostituci	ano	není	není
<i>bílé zlato</i>	cukr	ano	není	není
<i>bílý límeček</i>	člověk, který pracuje nemanuálně	ano	<i>белые воротнички</i>	ano
<i>bílá vrána</i>	výjimečná, vzácná věc/člověk	ano	<i>белая ворона</i>	ano

<i>bilá káva</i>	káva s mlékem	ano	není	není
<i>bilá smrt</i>	1. zahynutí ve sněhu	ano	<i>смерть от холода</i>	není
	2. zahynutí způsobené drogami	ano	není	není

Tabulka 2

Přestože ruských ekvivalentů je v tabulce relativně málo, je třeba si uvědomit, že kontrola se prováděla na základě informací ze slovníku, který může být relativně zastaralý vzhledem k vzniku (rok 2002 a 2009). Proto je možné, že uvedené české frazémy se vyskytují i v ruském jazykovém systému.

Kromě toho byl v Česko-ruském frazeologickém slovníku nalezen frazém, který není v korpusu SYN2015 označován, avšak je tam přítomen. Jedná se o frazém *bilá místa* (na mapě), jehož relativním ruským ekvivalentem je frazém *белое пятно* (bilá skvrna). Některé z uvedených frazémů najdeme v korpusu i jako gramaticko-sémantické kolokace: *бílý kůň, bilá paní, bílé maso, bílé zlato, bílé límečky*.

Neustálené pravidelné kolokace

Větší část analyzovaných kolokací patří do skupiny neustálených běžných kolokací, jsou to gramaticko-sémantické kombinace, které odpovídají běžným gramatickým pravidlům a nejsou ani termíny, ani propria, ani frazémy.

Následující tabulka 3 zachycuje neustálené pravidelné kolokace. V prvním sloupci je číslo slovníkového významu, v druhém jsou nejfrekventovanější kolokace s lemmatem „bílý“, které jsou přítomné jen v ČNK, v třetím sloupci jsou kolokace, které byly nalezeny v obou korpusech:

slovníkový význam	v SYN2015	v obou korpusech
1. „mající barvu sněhu“	<i>jogurt, místo, plocha, pepř, maso, káva, halenka, hmota, rukavička, pečivo, šupinka, hůl, provedení, čokoláda, voda, čára, látka, dodávka, dres, mlha, podklad, omítka, ponožka, domek, lak, povlak,</i>	<i>dům, barva, košile, víno, kůň, vlas, světlo, šaty, zub, pozadí, květ, mramor, zed', skvrna, ruka, rukavice, chléb, tvář, růže, kámen, papír, ubrus, kalhoty, sníh, tělo, oblak, obličej, kostel, vlajka, plášť, šátek, pleť, muž, blůza, tričko, kůže, zlato, věž, tygr, kravata, srst, kouř, mouka, obálka, labuť, pruh, stěna, písek, prášek, límeček, prostěradlo, plátno, pěna, kruh, obláček, stopa, zástěra, proužek</i>
2. „bělošský“	<i>muž, žena</i>	<i>člověk</i>

Tabulka 3

Některé z uvedených kolokací se vyskytovaly v SYN2015 v několika významech zároveň: *bílý muž* ve významu 1. jako pohádková postava a ve významu 2. jako představitel europoidní rasy, podobně kolokace *bílý člověk*.

Ze sta nejfrekventovanějších kolokací s lemmatem „bílý“ nebylo nalezeno ani jedno užití v 3. slovníkovém významu „bělogvardějský“, avšak v NKRJ se můžeme setkat s kolokací *bílá armáda*.

Vidíme tedy, že většina nejfrekventovanějších v SYN2015 kolokací se vyskytuje i v NKRJ.

3.1.2. Sémenatická analýza

Prostřednictvím sémantické analýzy zjistíme, jak se označení pro bílou barvu v češtině a ruštině vztahují k reálným objektům, případně jaké jsou shody a odlišnosti ve vnímání okolní reality ve spojení s bílou barvou u uživatelů těchto dvou jazyků.

Z vlastní zkušenosti víme, že bílá barva není pro říši rostlin nejtypičtější, proto tady neočekáváme rozmanitost užití termínů pro bílou barvu ani v jednom z jazyků. V této skupině se objeví spíše kolokace s přímým významem ve vztahu k části rostliny, zvláště k jejímu květu. Korpusové výsledky to dobře ilustrují. Mezi nejfrekventovanějšími kolokátými v SYN2015, které se vztahují k světu rostlin, jsou lemmata „květ“ a „růže“:

„A přímo uprostřed oválných záhonů roste kruh *bílých květů*, nejneobvyklejších a nejdražších růží.“

„Koupila jsem velkou kytici bílých růží a krabici růžových sladkých košíčků...“

Podobně je to v NKRJ:

„Клумбу опоясывало неширокое кольцо мелколистных *белых цветочков* — резеда.“

Ve vztahu k člověku, označení pro bílou barvu se v obou jazycích projevuje při popisu částí lidského těla nebo orgánů, majících bílou nebo světlou barvu:

„Podle *bílých vlasů* a načervenalých očí to byli albíni.“

„*Bílé zuby* mu v širokém úsměvu svítily v hubeném, opáleném obličejí.“

„*Белые зубы* — это не только признак красоты, но и здоровья.“

Dalším a méně frekventovaným designátem jsou příslušníci europoidní rasy:

„... náprsenkou a vesty a vůbec i všechno ostatní, co *bílí muži* v Americe.“

„...прибегали к скальпированию до прихода *белых людей*.“

Ve vztahu k zvířatům se v obou jazycích objevuje označení pro bílou barvu při popisu částí lidského těla nebo orgánů majících bílou nebo světlou barvu:

„*Bílí tygři* vedou v liberecké zoo žebříček popularity.“

„Člověk , který z břehu vidí plavat po řece tisíc *bílých labutí*, z toho nemůže vyvozovat , že neexistují černé.“

„Во дворе появился большущий пушистый *белый кот*, не оставляя никаких сомнений...“

Do okruhu „nebe, horizont, vesmírná tělesa (jejich světlo), živly“ patří především vesmírná tělesa, která se jeví člověku jako bílá, světlá nebo zářivá, stejně můžeme uvažovat o meteorologických jevech:

„... spektrální klasifikaci, se vyslovil ještě určitěji : *bílé hvězdy* jsou mladé, žluté již vydaly část zásob své energie...“

„Vítr ševelí v zelené trávě, *bílá oblaka* táhnou oblohou...“

Tady můžeme vidět souvislost mezi etymologií označení bílé barvy v češtině a ruštině a významem.

Nejširší skupinu tvoří skupina artefaktů, tj. předmětů vyrobených člověkem. Za designáty tady můžeme označit:

a) Potraviny a nápoje, které mají světlou nebo bílou barvu:

„ Když byla při chuti, vylepšila si snídani ještě *bílým jogurtem*.“

„... ženich s nevěstou společně snědli kulatý koláč z *bílé mouky*...“

„ В этом винодельческом регионе производят *белые вина* из винограда Шасл.“

b) Sídlné objekty jako jsou domy, budovy a další stavební objekty:

„ Jen holé *bílé stěny* a koberec.“

„ Rychle kráčí ulicí vzhůru za *bílým kostelem*.“

„ Вот недалеко отсюда кактусы цветут, *белые дома*, бассейны...“

3.1.3. Vyhodnocení výsledků

Z gramatické analýzy je patrné, že lemma „bílý“ má v českém lexiku silné zastoupení, hojně se užívá při tvoření frazémů, termínů, vlastních jmen a toponymických názvů. Z

dat NKRJ lze soudit, že způsob užití lemmatu „белый“ je velmi podobný českému: slouží k tvoření odborných termínů a frazémů, které často tvoří úplné nebo částečné ekvivalenty. Navíc se ukázalo, že většinu nejfrekventovanějších českých kolokací s lemmatem „bílý“ najdeme i v ruštině.

Sémantická analýza ukázala, že uživatelé obou jazyků se v užívání označení pro bílou barvu při popisu okolních předmětů shodují, což je z důvodu příbuznosti obou jazyků pochopitelné.

3.2. Černá barva – чёрный цвет

Černá barva je specifická z hlediska vnímání barev tím, že vzniká, pokud na sítnici nepřichází žádné světlo. Kromě toho, může vzniknout subtraktivním míšením pigmentů, které hodně pohlcují viditelné světlo.

Z hlediska frekvence je druhou nejfrekventovanější barvou v ČNK a NKRJ.

Slova *černý* a *чёрный* (*čornyj*) jsou všeslovanské, pochází z praslovanského *чьрънь*, staropruského *kirsnan* a indoevropského kmenu *kʷsno-*, přesný vývoj však není jistý.

Slovník spisovného jazyka českého uvádí následující významy:

1. mající barvu sazí (op. bílý); tmavý, temný (op. světlý), např. černá barva
2. smutný, chmurný, neblahý, nešťastný, např. černé myšlenky
3. špatný, zlý, např. černé svědomí
4. nedovolený, zakázaný, pokoutní, nelegální, tajný, např. černý obchod
5. černošský (op. bělošský, bílý), např. černé plemeno³³

Výkladový slovník ruského jazyka, kromě předchozích významů, uvádí další dva:

1. nehlavní, zadní
2. fyzicky náročná a nekvalifikovaná práce

3.2.1. Lingvistická analýza

V korpusu SYN2015 je 2970 kolokací lemmatu „černý“ se substantivem. Při zkoumání 100 nejfrekventovanějších z nich, se objevilo relativně velké množství ustálených pravidelných kolokací, zvláště frazémů.

³³ HAVRÁNEK, Bohuslav, Jaromír BĚLIČ, Miloš HELCL, Alois JEDLIČKA, Václav KŘÍSTKA a František TRÁVNÍČEK. *Slovník spisovného jazyka českého*. 2. nezměněné vydání. Praha: Academia, 1989.

Ustálené pravidelné kolokace

Mezi nalezenými kolokace můžeme najít následující termíny:

černé uhlí (druh horniny), *černá díra* (fyzikální termín), *černé těleso* (fyzikální termín), *černý kašel* (onemocnění), *černá vdova* (druh pavouka, lat. *Latrodectus mactans*), *černý kořen* (název plodiny, lat. *Scorzonera hispanica*)

Všechny z uvedených termínů, za výjimkou *černý kašel*, jsou přítomné v ruštině. Termín *černá díra* se používá jako frazém.

Kromě toho se následující kolokace vyskytují i jako neustálené běžné kolokace:

černá vdova (ve významu „příslušnice negroidní rasy“), *černý kořen* (ve významu „mající barvu sazí“), *černá díra* (ve významu „temná“)

Další skupinu ustálených pravidelných kolokací tvoří vlastní jména, která většinou pojmenovávají zeměpisné názvy nebo názvy uměleckých děl: *Černý les* (pohoří v Německu), *Černá Hora* (jihovýchodoevropská republika, název obce), *Černé moře* (název moře), *Černá Pole* (městská čtvrť), *Černá louka* (název výstaviště, památky a přírodní rezervace), *Černá kočka* (hudební album)/*Černé kočky* (část názvu filmu), *(Abelův) černý pes* (název filmu), *Černá Labuť* (název filmu), *Černý muž* (název literární postavy), *Černá věž* (název věže a literárního díla), *Černý kuň* (literární postava)/*U Černého koně* (název podniku), *Černý Petr* (název filmu a karetní hry), *Černý kámen* (část svatyně), *Černý Most* (název obchodního centra a stanice), *U Černé ovce* (restaurace).

Z těchto proprií jsou *Černé moře* a *Černá Labuť* společná s ruštinou.

S některými z uvedených vlastních jmen se dá setkat i jako s gramaticko-sémantickými kolokacemi:

černý les (ve významu „temný“), *černý kámen* (mající černou barvu), *černý muž* (ve významu „černošský“), *černá kočka* (mající černou srst), *černý pes* (pes s černou srstí), *černé moře* (tmavé moře), *černá labuť* (mající černé peří), *černá věž* (mající tmavou/černou barvu)

Neustálené pravidelné kolokace (frazémy)

Pomocí atributů `col_lemma` a `col_type` bylo nalezeno 104 frazémů, ze kterých do tabulky budou zařazeny ty, které se vyskytují v korpusu SYN2015. Tabulka 4 je

vytvořená stejným způsobem jako v případě s lemmatem „*bílý*“. Frazémy v tabulce jsou seřazeny podle jejich frekvence (od nejvyšší k nejnižší).

frazém v SYN2015	význam	výskyt v slovníku	ruský ekvivalent	výskyt v NKRJ
<i>černá skládká</i>	nelegální uložení odpadu	není	není	není
<i>černá kronika</i>	novinový článek, který informuje o nehodách, úrazech apod.	ano	<i>чёрная хроника</i>	není
<i>černá díra</i>	velká mezera v něčem, např. finanční	ano	<i>чёрная дыра</i>	ano
<i>černý trh</i>	nezákonná koupě a prodej	ano	<i>чёрный рынок</i>	ano
<i>černý pasážér</i>	cestující bez jízdenky	ano	není	ano
<i>černá komedie</i>	žánr komedie s využitím tragických témat	není	<i>чёрная комедия</i>	ano

<i>černý humor</i>	druh humoru, vtip s drastickým až cynickým zabarvením	ano	<i>чёрный юмор</i>	ano
<i>černá zvěř</i>	divoké prase	ano	není	není
<i>černý kontinent</i>	Afrika	ano	není	není
<i>černá ovce</i>	člověk, který se v kolektivu výrazně liší od ostatních	ano	<i>паршивая овца</i>	ano
<i>černá listina</i>	seznam, obsahující něco zakázaného (osoby, podniky, instituce apod.)	ano	<i>чёрный список</i>	ano
<i>černé zlato</i>	uhlí	ano	<i>чёрное золото</i>	ano ³⁴

³⁴ V ruštině se jedná o označení pro ropu, nikoliv uhlí.

<i>černá práce</i>	práce spojená se zpracováním kovů	ano	není	není
	manuální práce při které se člověk ušpiní	ano	<i>грязная работа</i>	ano
	prostá, obyčejná práce	ano	<i>чёрная работа</i>	ano
<i>černé myšlenky</i>	depresivní, pesimisticky laděné úvahy	ano	<i>чёрные мысли</i>	ano
<i>černý pátek</i>	neúspěšný den	ano	<i>чёрный день</i>	ano
<i>černý fond</i>	tajně nebo nelegálně shromážděná částka peněz	ano	není	není
<i>černý obchod</i>	prodej nebo koupe zakázaného zboží, zpravidla za vyšší ceny	ano	<i>чёрный рынок</i>	ano

<i>černá smrt</i>	mor	ano	<i>чёрная смерть</i>	ano
<i>černé svědomí</i>	pocit viny	ano	<i>совесть нечиста</i>	ano
<i>černá ruka</i>	činitel špatného působení	ano	není	není
<i>černá huba</i>	příslušník negroidní rasy	ano	není	není

Tabulka 4

Označení pro černou barvu v češtině má velké užití při tvoření frazémů. Přestože lemma „černý“ má v korpusu nižší frekvenci, ve frazémech se vyskytuje častěji.

Při manuální kontrole frazémů v SYN2015 bylo zjištěno, že frazém *černý pátek* se používá ve významu, který se liší od slovníkového. Znamená buď den, během kterého obchody prodávají zboží s obrovskými slevami, anebo pátek, který následoval po krachu na newyorské burze.

Většina nalezených frazémů v ČNK (15 z 21) se vyskytuje v Česko-ruském frazeologickém slovníku nebo Slovníku české frazeologie a idiomatiky jako úplné nebo částečné ekvivalenty, navíc, všechny tyto ekvivalenty se vyskytují v NKRJ, kromě frazému *чёрная хроника* (*černá kronika*).

Některá spojení se také vyskytují jako gramaticko-sémantické kolokace: *černá ovce* (mající černou srst), *černý pasažer* (představitel negroidní rasy), *černá ruka* (mající černé/tmavé zbarvení).

Neustálené pravidelné kolokace

Další skupinu tvoří neustálené kolokace pravidelné. V tabulce 5 jsou v prvním sloupci slovníkové významy, v druhém kolokace vyskytující pouze v SYN2015, v třetím kolokace, jež se našli v obou korpusech.

slovníkový význam	v SYN2015	v obou korpusech
a) „mající barvu sazí“	<i>kůň, skříňka, skládka, bez, pivo, látka, tma, dým, kuchyně, kořen, vdova, stavba, samet, provedení, svíce, křídlo</i>	<i>díra, vlas, hora, barva, oko, šaty, moře, pepř, oblek, skvrna, káva, čaj, brýle, ovce, kalhoty, mrak, les, stín, bota, tričko, tečka, pruh, kámen, rybíz, voda, kouř, kabát, klobouk, kůže, kočka, plášť, pes, páska, sukně, labuť, nebe, pole, oliva, věž, uniforma, hábit, auto, punčocha, košile, linka, svetr, bod, zlato, plast, deska, ruka, džíny, noc, silueta, obloha, pozadí, kocour, kruh, chléb</i>
b) „smutný“	<i>den</i>	
c) „špatný“		<i>duše, magie</i>
d) „zakázaný“		<i>práce</i>
e) „černošský“	<i>muž, vdova, baron, pasažér</i>	<i>kontinent, pleť</i>

Tabulka 5

Vidíme tady, že nejfrekventovanější kolokace vyjadřují první slovníkový význam. V případě s černou barvou, stejně jako s bílou, jedná se o kolokace, které se většinou vyskytují v NKRJ.

3.2.2. Sémantická analýza

V obou jazycích se černá barva vztahuje k rostlinám minimálně. Označuje především plody černé barvy jako například rybíz, oliva:

„Zapůsobil stejně jako horké víno z *černého* rybízu s rozinkami, které dostávala, když byla malá.“

„Nasekejte *černé olivy*, kapary a zelenou petržel.“

„... делай морс из черной смородины — в ней много витамина...“

Ve vztahu k člověku se může jednat o orgány, mající černé nebo tmavé zbarvení:

„... mu беру hlavu do dlaní, jak mu hladím smolně *černé vlasy*.“

„...a širokou vejčitou hlavou, z níž zářily hluboko zasazené *černé oči* jako knoflíky.“

„У мамы густые *черные волосы*, которые она закалывает гребнем.“

Dále také jsou případy, ve kterých se jedná o představitele negroidní rasy:

„Za oknem prošli dva *černí muži* s lopatami.“

„У него есть *черная уборщица* Лайза, она придет и ...“

Kromě toho se setkáme s použitím černé barvy ve vztahu k lidským emocím, mentálním činnostem a stavům, které vyvolávají spíše negativní obraz:

„... najednou nasadil podivný výraz, jako by ho rozveselila nějaká *černá myšlenka*.“

„Такая *черная неблагодарность* бывших братьев консолидировала народ...“

Pokud mluvíme o černé barvě a světu zvířat, můžeme říci, že má širokou oblast užití týkající se barvy peří nebo srsti zvířete:

„Přiběhl velký *černý pes* a začal na nás skákat.”

„Tři páry *černých ptáků* zde bez zájmu vysedávaly na bidlech z upravených větví...”

„... но есть новая собака, *черная овчарка* Бэла, и цыплята...”

Ve vztahu k nebi, horizontu a vesmírným tělesům, černá barva označuje jevy spojené s pošmourným počasím nebo objekty, které se jeví člověku jako černé nebo tmavé:

„Těžké *černé mraky* se plouhaly ponurou šedivou nízkou oblohou.“

„Peter viděl jen oblohu, hlubokou a modrou, téměř *černé nebe*, nevzpomínal si, že by někdy viděl takovou oblohu...”

„Небо над нами заволокло огромное *черное облако*.“

Ve vztahu k neživé přírodě, můžeme vidět spojení černé barvy s přírodními objekty, které se jeví člověku jako tmavé až černé, jsou to většinou horniny:

„... veverčí uši a po okraje plná řeka bělostně pěnila kolem *černých kamenů*.“

„Na podstavci byla v desce z *černého mramoru* bílými tiskacími písmeny vyryta báseň Petra Bezruče...”

„Единственная находка с места событий — *чёрный камень*, по форме представляющий собой ...“

Velkou a rozmanitou skupinu tvoří černá barva ve vztahu k artefaktům. Nejčastěji se setkáme s těmito podskupiny:

a) Oblečení mající černou barvu:

„Měla na sobě projmuté sako a přiléhavé černé šaty k kolenům, pod nimi *černé punčocháče*.“

„Ее красавец-сын, в *черном кителе* с золотыми пуговицами ...“

b) Potraviny a nápoje černé nebo tmavé:

„Na jihu se ale spíš konzumuje *černá káva*“

„... кипел и плевался ржавой пеной *чёрный кофе*“

3.2.3. Vyhodnocení výsledků

Z gramaticko-sémantické analýzy je vidět, že označení pro černou barvu v obou jazycích je hodně frekventované a je značně zapojeno do jazykového systému, což je patrné z velkého množství termínů, proprií a frazémů, tvořených pomocí slova *černý* v češtině a *чёрный* v ruštině, které jsou podobné jak z lingvistického, tak i sémantického hlediska.

3.3. Červená barva – красный цвет

Červená barva patří mezi základní barvy barevného spektra a má nejnižší frekvenci, kterou lidské oko je schopno vnímat.

Podle teorie Berlina a Kaye vzniká kategorie červené barvy na druhém stupni jazykového vývoje, kdy je potřeba popsat předmět nebo jev, který nejde popsat jako bílý (světlý) nebo černý (temný).

Významy, které uvádí *Slovník spisovného jazyka českého*:

1. mající barvu krve, květu vlčího máku ap.; rudý, např. černá růže
2. socialistický, komunistický, rudý, např. červený tisk

Podle etymologického slovníku, všeslovanské slovo *červený* je původem z příčesti trpného od praslovanského *čьrviti nebo „barvit červcem“. Červec je barvivo, které se vyrábí, příp. vyrábělo z červů. Původní význam „obarvený na červeno“ se posléze přenesl na označení předmětů, které mají červenou barvu.

V ruském jazyce tuto barvu označuje slovo *красный* (krasnyj), které má staroslovanský původ a vzniklo od slova *красьнь* „krásný, hezký“. Postupně se však primární význam „krásný“ stal významem sekundárním.

3.3.1. Lingvistická analýza

V korpusu SYN2015 se podařilo najít 1836 kolokací lemmatu „červený“ se substantivem.

Ustálené pravidelné kolokace

Mezi nalezenými kolokacemi se našli následující termíny: *červená krvinka* (erytrocyt), *červený obr* (název hvězdy), *červený trpaslík* (název hvězdy), *červený posuv* (fyzikální jev), *červená řepa* (název rostliny, lat. *Beta vulgaris var. vulgaris*), *červená karta* (fotbalová terminologie).

V ruštině se vyskytují všechny uvedené termíny kromě červená řepa, která v ruštině má název свёкла.

Mezi vlastními jmény jsou převážně názvy českých měst a obcí: *Červený Kříž, Červený Kostelec, Červený Kámen, Červené Pečky, Červený vrch, Červené Poříčí, Červený Hrádek, Červená Lhota, Červená Voda.*

Dále jsou názvy mezinárodních organizací a literárních děl, které jsou přítomné i v ruštině: *Mezinárodní červený kříž, Červený seznam ohrožených druhů nebo Červená kniha ohrožených druhů, Červená Karkulka, Červený Drak.*

Spojení *červený kříž, červený kámen, červená kniha a červený drak* najdeme i jako gramaticko-sémantické kolokace.

Podíváme-li se v SYN2015 na neslovesné frazémy s lemmatem „červený“, najdeme jich tam málo v porovnání s lemmaty, které označují bílou a černou barvu.

Ustálené nepravidelné kolokace (frazémy)

V následující tabulce 6 jsou frazémy, které byly nalezeny v SYN2015:

frazém v SYN2015	význam	ve slovníku	ekvivalent v ruštině	výskyt v NKRJ
<i>červená čísla</i>	v ekonomice manko, nedostatek	není	není	není
<i>červená knihovna</i>	nekvalitní, povrchní, většinou sentimentální četba	ano	není	není

<i>červená nit</i>	vnitřní souvislost děje, myšlenky, jevu	ano	<i>красная нить</i>	ano
--------------------	---	-----	---------------------	-----

Tabulka 6

V korpusu byl označován jeden frazém, který chybí v *Slovníku české frazeologie a idiomatiky*.

Ze tří frazémů jen jeden má úplný ekvivalent v ruštině a zároveň se vyskytuje v NKRJ. Kromě toho se setkáme se spojením *červená nit* v roli gramaticko-sémantické kolokace, označující nit mající červenou barvu.

Neustálené pravidelné kolokace

Mezi nejfrektovanějšími kolokacemi nebyla v SYN2015 nalezena žádná kolokace s významem 2. „socialistický, komunistický“. Z tohoto důvodu, následující tabulka 7 zahrnuje pouze kolokace ve významu 1. „mající barvu krve“:

v SYN2015	v obou korpusech
<i>cibule, zelí, značka, hvězda, čára, kniha, plod, zbarvení, čepice, samet, čočka, linie, text, drak, hlína, bota, sukně, kalhoty, lucerna</i>	<i>víno, kříž, barva, koberec, světlo, šaty, paprika, skvrna, cihla, oko, maso, nit, květ, kámen, tvář, šátek, tečka, odstín, střecha, nos, pruh, auto, stuha, růže, tričko, rtěnka, krev, diplom, tlačítko, tužka, barvivo, světýlko, písmeno, ret, stužka, střevíček, kruh, jablko, flek, lak, inkoust, vlas, dres, bod, pole, pohovka, kravata, taška, kabelka, plášť, skvrnka, list, kontrolka, obličej, proužek, košile, tekutina, kůže, bunda, dům, fazole, kabát</i>

Tabulka 7

Při manuálním vyhledání v NKRJ se však ukázalo, že v ruštině se častěji vyskytují případy užití lemmatu „красный“ ve významu „socialistický, komunistický“, např.

красная армия (rudá armáda), *красный стрелок* (rudý střelec), *красный террор* (rudý teror).

V tabulce je vidět, že většina českých nejfrekventovanějších kolokací s lemmatem „červený“ se substantivem se vyskytuje v ruském korpusu.

3.3.2. Sémantická analýza

Při pozorování sémantické třídy „svět rostlin“, všimneme si, že červená barva se vztahuje především ke květinám, plodinám a plodům majícím sytou barvu:

„Červená cibule je jemnější nežli bílá, proto se lépe hodí do...“

„Září bělostnými květy a zároveň dozrávají i její červené plody podobné jahodám ...“

„Красная роза в саду зацвела.“

Ve vztahu k člověku se červená barva většinou uplňuje pro označení podrážděných, zarudlých, zapálených částí lidského těla a orgánů:

„Po ranní směně měl červené oči i tvář, kterou si na umývárně předtím drhnul mýdlem ...“

„Měla červený obličej a vypadala unaveně ...“

„Красные лица солдат, мерцающие в пламени ...“

V ruštině se červená barva také používá v souvislosti s komunistickou ideologií:

„... одних последний император — невинная жертва красного террора, царь-мученик, пострадавший за ...“

„А в соседнем оказались красные активисты.“

Červená barva není moc typická pro říši zvířat, což je vidět z korpusových výsledků, ve nichž je docela obtížné vyhledat kolokace lemmatu „červený“ se vztahem k živočichům. Setkáme-li se tady s červenou barvou, bude se většinou jednat o podtřídu ptáků a nadtřídu ryb:

„Jednou zahlédli hejno karmínově červených orlů, jindy podivný létající stroj ...“

„... v níž ve vodě zakalené vlastním trusem pomalu kroužila podivná červená ryba se smutnými vyvalenými očima.“

„... почти на треть снизится вылов *красной рыбы*.“

Červená barva se uplatňuje ve vztahu k zářivým vesmírným objektům nebo jevům, které lidské oko vnímá jako červené:

„Gliese 581 g je však *červený trpaslík*, tedy hvězda s mnohem menší svítivostí než Slunce.“

„... olivově zelené listy se prudce zaleskly v záři třeshňově *červeného slunce*.“

„... дрожали за окном отблески *багрово-красного заката*, еще металась, то отдаваясь ...“

Ve spojení s objekty neživé přírody je červená barva typická pro označení hornin nebo kámenů červené barvy (nebo její odstínů):

„Během počátků těžby diamantů v Jižní Africe prodávali horníci *červené granáty* jako "kapské rubíny".“

„Někdy přináší *červenou hlínu* z hor.“

„... которые отправлялись за известняком и *красным гранитом*.“

Při pozorování červené barvy ve vztahu k artefaktům, nejčastěji se jedná o následující artefakty:

a) Oblečení a doplňky:

„Byl umytý a oblečený, kolem krku měl zavázaný svůj *červený šátek* a vzteklýma očima patřil na krávu ...“

„ На ней было *красное платье*, длинное и слегка выцветшее ...“

b) Světla umělých zdrojů:

„Po ulici přejelo auto, jehož *červená světla* rychle mizela ve večerní mlze.“

„Перед *красным сигналом* светофора в северном направлении ...“

c) Jídlo a nápoje:

„Nalila si každého večera sklenku *červeného vína*, zapálila si cigaretu zasunutou do dlouhé špičky ...“

„Я читала, если пьешь красное вино, радионуклиды погибают.“

d) Budovy, stavby a jejich části:

„Zachycoval několik starých domků s *červenými střechami*.“

„... в уютном Шевченковском сквере напротив *красного здания* киевского университета.“

3.3.3. Vyhodnocení výsledků

Červená barva je v obou jazycích na třetím místě z hlediska frekvence a má hodně společného po lingvistické a sémantické stránce. Ukázalo se však, že výraz pro červenou barvu v ruštině má na rozdíl od češtiny větší zapojení ve významu týkajícím se socialistické a komunistické ideologie.

3.4. Zelená barva – зелёный цвет

Zelená barva je základní barvou barevného spektra, zároveň je základní při aditivním míchání. Při subtraktivním míšení lze zelenou barvu získat jako kombinaci žluté a modré.

Výraz pro zelenou barvu má, dle *Slovníku spisovného jazyka českého* následující definice:

1. mající barvu jako čerstvá tráva, mladé osení, jehličí ap., např. zelené rostliny
2. nezkušený, zprav. pro své mládí, např. zelený mladík

V ruském výkladovém slovníku je také uvedeno, že slovo *зелёный* může být také použito pro označení bledé pleti a nedozralé plodiny.

České slovo zelený, stejně jako ruské зелёный, je všeslovanské. Praslovanské *zelenъ je původem z litevštiny (žélti) a lotyštiny (zelt), což znamená „zelenat se“.

3.4.1. Lingvistická analýza

Při analýze lemmatu „zelený“ se substantivem, se podařilo najít pouze jeden termín, *zelené řasy* (lat. *Chlorophyta*), s tím se setkáme i v ruštině.

Ustálené pravidelné kolokace

Jako vlastní jména lze označit následující spojení: *Strana zelených* (politická strana), *Zelený čtvrtek* (název dne v křesťanské tradici), *Zelené údolí* (v toponymii), *Zelený ostrov* (občanské sdružení), *Zelená kniha* (název knižního titulu), *Zelený Smrták* (jméno knižní postavy).

Některé z nich také najdeme jako gramaticko-sémantické kolokace: *zelené údolí*, *zelený ostrov*, *zelená kniha*.

Ustálené nepravidelné kolokace (frazémy)

V tabulce 8 vidíme, že žádný neslovesný frazém nalezený v SYN2015, nemá úplný nebo částečný ekvivalent v ruštině³⁵, kromě toho, část frazémů zatím není popsána ve frazeologických slovnících.

frazém v SYN2015	význam	ve slovníku	ekvivalent v ruštině	výskyt v NKRJ
<i>na zelené louce</i>	území, které používají k zemědělským účelům ³⁶	není	není	není
<i>zelená karta</i>	povolení k pobytu	není	není	není
<i>zelená vlna</i>	system světelných signálů, který umožňuje zastihnout signál volno na všech semaforech při dodržování určité rychlosti	ano	není	není

³⁵ Frazém *zelený anton* však má frazeologický analog *чёрный ворон* (černá vrána)

³⁶ Ve slovníku však vyslytuje frazém *postavit něco na zelené louce*, což má úplně jiný význam: zbrusu nové, něco udělat od základu.

<i>zelené zlato</i>	chmel	ano	není	není
<i>zelený anton</i>	policejní vůz určený k přepravě vězňů	ano	není	není

Tabulka 8

Neustálené pravidelné kolokace

Mezi gramaticko-sémantické kombinace můžeme zařadit následující kolokace s lemmatem „zelený“:

slovníkový význam	v SYN2015	v obou korpusech
1. mající barvu jako čerstvá tráva, mladé osení, jehličí ap., např. zelené rostliny	<i>plocha, petrželka, nať, údolí, zákal, kniha, hnojení, uniforma, pokoj, paprika, výhonek, zbarvení, linie, kalhoty, brána, dveře, pozadí, auto</i>	<i>oko, barva, louka, čaj, list, střecha, světlo, hora, tráva, trávník, fazolka, rostlina, strom, šaty, pruh, voda, jablko, zóna, dům, odstín, značka, stěna, pole, kámen, pastvina, hmota, koberec, pás, pepř, ostrov, kopec, svetr, lístek, tlačítko, sukno, hrášek, svět, krmení, píce, tričko, les, oliva, stuha, moře, bunda, bylinka, pahorek, závěs, deska, sklo, skvrna, město, pažit, plášť, salát, plachta, listí, šipka, samet</i>

2. nezkušený, zprav. pro své mláďí, např. zelený mladík	<i>povolání</i>	
--	-----------------	--

Mezi nejfrekventovanějšími kolokacemi se našel pouze jeden případ užití ve 2. slovníkovém významu.

Navíc se zjistilo, že existuje skupina kolokací s významem lišícím se od těch, které nabízí výkladové slovníky. Tato skupina označuje předměty nebo jevy, které jsou nějak spojeny s ekologií, životním prostředím a jeho ochranou: *zelená energie, zelená ekonomika, zelená energetika, zelená technologie, zelená nafta, zelené hnutí, zelená elektřina, zelený bonus, zelená energetika, zelená revoluce*. Poslední dvě kolokace se také podařilo najít v NKRJ.

3.4.2. Sémantická analýza

Největší skupinu tvoří zelená barva ve spojení se světem rostlin. Nejčastěji se jedná o čerstvé, šťavnaté rostliny a plodiny:

„... že se magnólie zachvěla radostným souhlasem a olivově *zelené listy* se prudce zaleskly v záři třešňově červeného slunce.“

„... většinu cesty lemovaly úžasné hustě *zelené lesy* a pod ní se klikatila široká Quillayute River.“

„Pod nimi byla šťavnatě *zelená tráva* a polorozpadlá farma, jabloňový sad ...“

„... ПОД ВЕКОВЫМ ДЕРЕВОМ С МОЛОДОЙ *зеленой листвой* и СМОТРИТ НА КРАСИВЫХ ...“

Při popisu lidského těla nebo orgánů není užití zelené barvy tak rozmanité. Typickým spojením je však zelená barva s očima, kde poukazuje na zelené zbarvení oční duhovky:

„... který se na něj díval obrovským, nevinným *zeleným očima*.“

„ У нее раскосые *зеленые глаза*, белая кожа, пышные темные ...“

Ve světě zvířat se setkáme se zelenou barvou poměrně zřídka. Nejčastěji to bude vztah k plazům nebo ptákům, pro označení obarvení peří:

„... křídla měla rozpětí třicet stop a porůstalo je karmínové a *zelené peří*, přičemž letky byly černé ...“

„ С дерева сползла бело-зеленая змея, здоровая, толстая ...“

V této skupině „nebe, horizont, živly“ se setkáme s přírodními jevy, které člověk vnímá jako zelené. Ty se však v této podobě často nevyskytují:

„Smaragdově *zelená záře*, která omývala okolní krajinu, byla o něco jasnější ...“

„ Когда *зеленый луч* заката просыпается ...“

Mluvíme-li o neživé přírodě, se zelenou barvou se můžeme setkat při popisu vody, především přírodních pramenů (řeky, jezera apod.):

„... naše stíny vylekaly průsvitná hejna ryb v čiré *zelené vodě*.“

„... змеиный ветер штопором закручивал в *зеленой воде* канала мелкие гребешки пены ...“

Dále také v oboru chemie při popisu barvy určitých látek:

„... existovala výroba sloučenin arsenu, ledku a výroba *zelené skalice*.“

Skupinu artefaktů tvoří především oblečení:

„My ostatní sourozenci jsme všichni oblečení do světle *zelených triček* s dlouhými rukávy...“

„... женщину в белых брюках и *зеленой маечке*, под цвет глаз.“

Kromě toho, se zelená barva používá ve vztahu k budovám a jejich částem:

„... ale dobře provedené omítce obvodové stěny rodinného domu *zelená fasáda* neuškodí...“

„Právě jsem šel po rozlehlém cvičišti a blížil se k *zelené budově* jídelny...“

„... он увидел ее, зеленую крышу дома, с того холма ...“

3.4.3. Vyhodnocení

Výrazy pro zelenou barvu jsou v obou zkoumaných jazycích na čtvrtém místě z hlediska frekvence. Mají stejný význam, což ukázal výzkum kolokací.

Během analýzy bylo také zjištěno, že výraz pro zelenou barvu má význam, který není zaznamenán ve výkladových slovnících. Jedná se o význam spojený s ekologií. Předpokládám, že to souvisí s relativně nedávným poklesem zájmu o téma ochrany životního prostředí, které vzniklo s rychlým rozvojem technologií.

3.5. Modrá barva – синий цвет

Modrá patří mezi základní barvy barevného spektra, dále je jednou ze tří základních barev při aditivním míšení.

Slovník spisovného jazyka českého nabízí následující definici:

mající barvu jako čistá obloha, květy pomněnek, chrp n. čekanek, například modré oči

Výkladový slovník ruského jazyka uvádí dvě definice a základní definici formuluje trochu jinak:

1. Barva, která je v barevném spektru mezi fialovou a zelenou
2. hodně bledý (o pokožce)

České slovo modrý vychází z praslovanského *modръ, které však nemá jistý výklad. Spojuje se také s latinským *madere* „být mokrý“.

Ruské označení синий (*sinij*) vzniklo buď od slovesa сиять (*sijatʹ*) (česky „zářit , svítit“), anebo je původem z avestánštiny (*syáva* „temný, černý“).

Ruština, jak už bylo zmíněno v teoretické části, má výrazy, které rozlišují mezi barvou světle modrou a sytě modrou, avšak v praktické části se budeme věnovat barvě sytě modré, tj. *синей*, protože se v celé práci opíráme o teorii Berlina a Kaye, kteří ve své studii světle modrou barvu, tj. *голубой*, nezařazují do základních barev.

3.5.1. Lingvistická analýza

Ustálené pravidelné kolokace

Podíváme-li se na nejfrektovanější kolokace s lemmatem „modrý“, nenajdeme mezi nimi odborné termíny, avšak se setkáme se vlastními jmény: *Modrá královna* (literární

postava), *Modrá hvězda* (název polikliniky, klubu a hotelu), *Modrá pyramida* (název stavební spořitelny), *Modré hory* (toponymický název), *Modrý motýl* (název projektu), *Modrý most* (název mostu), *Modrý tygr* (název filmu), *Modrý portugal* (název odrůdy vína).

V korpusu najdeme případy, v nichž kolokace *modré hory* bude také patřit mezi kolokace gramaticko-sémantické s významem „mající barvu čisté oblohy“.

Ustálené nepravidelné kolokace (frazémy)

Všechny neslovesné lemmatizované frazémy, které lze najít v korpusu SYN2015, můžeme také najít ve slovníku, což je znázorněno v tabulce 9. Co se týká ekvivalence, lze říci, že frazémy *голубая кровь* a *голубая планета* jsou částečnými ekvivalenty, jelikož se tvoří pomocí lemmatu „голубой“.

frazém v SYN2015	význam	ve slovníku	ekvivalent v ruštině	výskyt v NKRJ
<i>modrá krev</i>	člověk šlechtického původu	ano	<i>голубая кровь</i>	ano
<i>modrá planeta</i>	planeta Země	ano	<i>голубая планета</i>	není
<i>modrá knížka</i>	průkaz zbavení vojenské povinnosti	ano	není ³⁷	není
<i>modrá punčocha</i>	žena, která silně demonstruje svou emancipovanost	ano	<i>синий чулок</i>	ano

³⁷ Existuje však analogový frazém *белый билет*.

Tabulka 9

Neustálené pravidelné kolokace

Tabulka 10 představuje sto nejfrekventovanějších kolokací s lemmatem „modrý“, všechny tyto kolokace mají slovníkový význam a většina z těchto kolokací se vyskytuje také v NKRJ.

v SYN2015	v obou korpusech
<p><i>značka, odstín, majáček, led, skalice, oceán, svetr, látka, nádech, kulička, sukně, zbarvení, plíseň, dioda, pilulka, žilka, vlas, písmeno, maják, přilba, hladina, linka, pohled, kolo, skvrna, dodávka, hrozen, písek, sjezdovka, kniha, střevíček, kanál</i></p>	<p><i>oko, barva, obloha, nebe, světlo, šaty, čára, košile, oblek, voda, stuha, pruh, uniforma, moře, džíny, květ, samet, hora, zóna, plášť, hvězda, dres, kouř, pták, tričko, žíla, kalhoty, inkoust, plamen, stín, kříž, koberec, papír, jezero, pokoj, složka, kámen, auto, sako, pozadí, šátek, vlajka, plachta, kabát, vlna, safír, sklo, bunda, váza, dým, župan, tečka, dveře, džínsy, záře, proužek, záblesk, tón, velryba</i></p>

Tabulka 10

3.5.2. Sémantická analýza

Pokud se podíváme na sémantickou sféru rostlin, spatříme, že se označení pro modrou barvu v češtině a ruštině používají především ve vztahu k rozkvetlým květinám nebo zralým plodinám a bobulím:

„Bohaté, poměrně velké *modré květy* v létě téměř překrývají listy.“

„... только качался под ветром маленький *синий цветок*, поднимавшийся из травы...“

Ve vztahu k člověku se modrá barva uplatňuje zřídka. Může označovat duhovku modré barvy:

„Nebojácné *modré oči*, jimiž s ledovou zlobou hleděl na Galbu ...“

„Большие, красные, чуть шершавые руки, *синие глаза*, глядящие на нее весело ...“

Ve spojení modré barvy se zvířaty, setkáme se většinou s ptáky, ryby (příp. savci, žijícími ve vodě), které mají modré obarvení:

„jak už si to sebestředné hnízdo divných *modrých ptáků* přestalo vidět do zobáků.“

„... самого крупного обитателя нашей планеты — синего кита.“

Rozmanitou skupinu spojení tvoří modrá barva ve vztahu k nebi, horizontu a vesmírným tělesům:

„Na *modré obloze* se kupily temné mraky.“

„Jediné, co existuje, je *modré nebe* a nekonečné bílé mraky.“

„Jde o jasnou *modrou hvězdu*, která má průměr dvacetkrát větší než Slunce.“

„... чтобы с другой стороны переливалось *синее небо* в редких облаках ...“

Pokud se podíváme na sféru „neživá příroda“, pochopitelně se tady většinou setkáme se vztahem modré barvy k vodě:

„Azurově *modré moře* však už nebylo klidné a prázdné.“

„Там очень красиво: *синяя вода*, ракушки величиной с тарелку...“

Modrá barva se vztahuje k artefaktům, zvláště oblečení a doplňkům:

„Má na sobě *modré šaty* s krátkými rukávy a přes ně má přehozenou tenkou...“

„... ВЫХОДЯТ ЛЮДИ В СПОРТИВНЫХ ШТАНАХ, *синих куртках* и черных шапочках ...“

Ještě jedním častým designátem tady je zdroj umělého světla:

„Na střeše vznášedla se rozzářil *modrý majáček*.“

„... в глубине подземной стоянки замерцали *синим неоном* слова ...“

3.5.3. Vyhodnocení

Během zkoumání se zjistilo, že označení modré barvy v obou jazycích má hodně společného, přestože mají odlišnou etymologii a výraz pro modrou barvu má v ruštině nižší frekvenci, než v češtině. Obě lemmata („modrý“ a „синий“) tvoří identické kolokace, a podobně se chovají při popisu okolních předmětů, jevů a stavů.

3.6. Žlutá barva – жёлтый цвет

Žlutá je základní barvou barevného spektra. Patří také mezi základní barvy při subtraktivním míšení.

Ve *Slovníku spisovného jazyka českého* lemma „žlutý“ má význam:

mající barvu jako síra, květy pampelišky, blatouchu ap., např. žlutý písek protisocialistický, konzervativní, zpátečnický (v politice a v odborářství o někdejších podnikatelských odborových organizacích), např. žluté organizace číšníků zlatý, zlaťák.

Z uvedených výše významů uvádí *Výkladový slovník ruského jazyka* pouze první. Dále také dává jiný význam: „člověk, představitel mongoloidní rasy“.

Etymologie slova žlutý, podobně jako ruského жёлтый (žoltyj), je všeslovanská, jedná se o odvozeniny od indoevropského *ghel-, což znamená „svítit“.

3.6.1. Lingvistická analýza

Ustálené pravidelné kolokace

Z nejfrektovanějších kolokací obsahujících lemma „žlutý“ můžeme zaregistrovat jeden termín, který se také vyskytuje v ruštině: *žluté tělísko* (žláza, *lat. corpus luteum*).

Našla se tato propria: *Žluté lázně* (název rekreačního areálu), *Žlutá řeka* (toponymický název), *Žluté moře* (toponymický název), *Žlutá ponorka* (hudební ocenění, název hudebního alba, název filmu), *Bílej kůň*, *žlutej drak* (novela).

Ustálené nepravidelné kolokace (frazémy)

Některé z nalezených kolokací jsou lemmatizovány v korpusu SYN7, z nichž se však vyskytují v korpusu SYN2015 tyto (tabulka 11):

frazém v SYN2015	význam	ve slovníku	ekvivalent v ruštině	výskyt v NKRJ
<i>žlutá karta</i>	varování sportovce týkající se porušení pravidel během hry	ano	není	není
<i>žlutá zimnice</i>	malárie	ano	<i>жёлтая лихорадка</i>	ano
<i>žlutý anděl</i>	služba, která poskytuje první pomoc motoristům	ano	není	není
<i>žluté nebezpečí</i>	ohrožení způsobené představiteli mongoloidní rasy	ano	<i>жёлтая опасность</i>	není

Tabulka 11

Všechny české frazémy se dají najít ve Slovníku české frazeologie a idiomatiky.

Neustálené pravidelné kolokace

Tabulka 12 zahrnuje gramaticko-sémantické kolokace. Mezi kolokacemi s nejvyšší frekvencí se nepodařilo najít ty, které mají slovníkový význam 2. ve významu „protisocialistický, konzervativní“. Případů s významem 3. „zlatý“ se objevilo pouze 2.

slovníkový význam	v SYN2015	v obou korpusech
1. „mající barvu jako síra, květy pampelišky, blatouchu ap., např. žlutý písek“	<i>trikot, hvězda, značka, vlak, taxík, pyl, prášek, kontejner, drak, meloun, papír, tužka, plod, bota, hedvábí, pláštěnka, plamen, svetr, limonáda, střed, klobouk, planeta, chloupek, omítka, prach, krystal, měsíc, kolečko, šupinka, košile, papírek, ptáček, křídlo, motýl šátek, plocha, podklad, semeno, tón, vůz</i>	<i>barva, světlo, květ, skvrna, oko, růže, dres, vlas, páska, šaty, pes, odstín, zub, stěna, kopec, svět, list, čára, pruh, paprika, tričko, zbarvení, písek, zed', ponorka, kvítek, listí, záře, obálka, cihla, pole, květina, barvivo, slunce, tekutina, proužek, sraženina, lístek, kruh, látka, kabát, plášť, linka, písmeno, tráva, voda, světýlko, zobák, prst</i>
3. „zlatý“	<i>zlato</i>	<i>kov</i>

Tabulka 12

3.6.2. Sémantická analýza

Ve světě rostlin se setkáme se žlutou barvou ve spojení s čerstvými květinami nebo suchou trávou, listím:

„Měl půl hodiny na to, aby sehnal jedenáct *žlutých růží* na rozloučenou.“

„... осень, тепло и все в *желтых листьях*, и неприятностей нет никаких ...“

Ve vztahu k člověku se výraz pro žlutou barvu používá spíše v negativním kontextu, protože má většinou vztah ke špinavým, nemocným, chorobným orgánům nebo tkáním:

„Pusu má otevřenou, jsou vidět zkažené *žluté zuby* až vzadu v čelistech.“

„Světla neúprosně odhalovala mou nezdravě *žlutou pleť* a strašné vlasy.“

„ ... тихонько пробормотав, тронул струны длинными *желтыми пальцами*.“

Pokud se podíváme na sémantickou sféru „nebe, horizont, vesmírná tělesa“, všimneme si, že žlutá barva má tady silné zapojení ve vztahu k slunci, jeho paprskům a jevům, které jsou s ním spojené:

„Ranní *žluté slunce* v mlze nad řekou, tak husté ...”

„Části hor žhnou *žlutou září*, ale s návratem oblačných supů znovu zčernají.”

„*Желтые лучи* солнца, искрящиеся на мирном ...“

Při pozorování vztahu mezi žlutou barvou a neživou přírodou, se nám objevuje skupina designátů, ke kterým patří kovy mající zlatou barvu, lesk:

„Jsou ze *žlutého zlata* a zaplatil za ně kolem tří set tisíc korun.“

„... все пишет правильно: Изделие из *желтого металла* с камнями красного ...“

Z artefaktů se žlutá barva často spojuje s oblečením:

„Vojáci ve *žlutých kabátech* sestavili spletitý labyrint z dobytčích zátarasů ...“

„... стоящая на лужайке девушка в *желтом платье*.“

3.6.3. Vyhodnocení

Během výzkumu lemmatu „žlutý“ bylo zjištěno, že se 2. slovníkový význam „protisocialistický, konzervativní“ nevyskytuje ani ve výkladovém slovníku ruského jazyka, ani mezi nejfrekventovanějšími kolokacemi v SYN2015.

Z hlediska sémantiky obě barvy jsou velmi podobné, používají se při popisu stejných předmětů a jevů.

3.7. Hnědá barva – коричневый цвет

Hnědá barva označuje v podstatě některé tmavé odstíny oranžové. Nepatří též mezi základní barvy ani při aditivním, ani při subtraktivním míchání.

Slovník spisovného jazyka českého nabízí jeden význam slova hnědý:

mající barvu plodu kaštanu, pražené kávy, čokolády ap., např. hnědý kůň

Výkladový slovník ruského jazyka vedle tohoto významu uvádí ještě jeden jako označení pro fašisty.

Slovo hnědý vychází z praslovanského *gnětiti „zapalovat, zažít“, avšak přesná etymologie není známá. V ruštině tuto barvu označuje slovo *коричневый* (*koričnevij*), které je relativně nové. V etymologickém slovníku Fasmera toto slovo nebylo nalezeno. Slovník Uspenského však uvádí, že *коричневый* (*koričnevij*) je odvozeno od slova *корица* (*korica*), které označuje kůru skořicovníků.

3.7.1. Lingvistická analýza

Ustálené pravidelné kolokace

Při lingvistické analýze nejčastějších kolokací lemmatu „hnědý“ s podstatným jménem bylo nalezeno relativně málo ustálených, pravidelných kolokací. V podstatě se jedná jen o odborné termíny: *hnědé uhlí* (druh uhlí), *hnědý trpaslík* (subhvězdný objekt), *medvěd hnědý* (druh, lat. *Ursus arctos*). Všechny tyto termíny se vyskytují v ruštině.

Ustálené nepravidelné kolokace (frazémy)

Přestože v korpusu SYN7 byly nalezeny 2 lemmatizované frazémy (*hnědý mor*, *hnědý teror*), v korpusu SYN2015 nebyl nalezen žádný z nich.

V následující tabulce 13 jsou rozříděny gramaticko-sémantické kolokace, podle toho, zda se vyskytují pouze v SYN2015 nebo také v NKRJ:

v SYN2015	v obou korpusech
<i>oko, vlas, barva, cukr, obálka, kalhoty, omáčka, bota, tón, kámen, řeka, polobotka, pruh, kartička, plášť, tunika, svetr, hmota, list, šupinka, lahvička, půda, dřevo, šmouha, špička, láhev, vrstva, koberec, uniforma, klobouk, manšestráky, cihla, chloupek, křeslo, skvrnka, kůň, vousy, kadeř,</i>	<i>barva, skvrna, papír, odstín, oblek, kůže, rýže, voda, košile, šaty, stín, habit, břecha, zbarvení, srst, tělo, pleť, tekutina, kabát, vrch, flek, ruka, dům, pole, taška, aktovka, prst, pokožka, látka, kabelka, tečka, tvář</i>

<p><i>bradavka, země, hladina, vejce, noha, kůra, kudrna, roztok, pískovec, sukně, hlava, prach, zub, vlna, baret, linoleum, klisna, balíček, nádech, obočí, hrudka, křídlo, valach, bunda, prášek, krystal, příčka</i></p>	
---	--

Tabulka 13

3.7.2. Sémantická analýza

Ve skupině „svět rostlin“ najdeme hnědou barvu především ve spojení s dřevěnou kůrou nebo pro označení zvadlých rostlin:

„Uvnitř ležely hodně zežloutlé, vlastně už téměř *hnědé listy* s nějakými poznámkami ...“

„Монах ощупывает *коричневый нарост* на ее мокром стволе ...“

Ve vztahu hnědé barvy k člověku můžeme pozorovat spojení s očima nebo vlasovým porostem:

„Ty velké *hnědé oči* se teď stočily k ní a upřeně na ni hleděly.“

„Byl to neuvěřitelně tlustý padesátník se světle *hnědými vlasy* a vystrčenou bradou ...“

Hnědá barva se hodně používá, pokud mluvíme o říši zvířat. Většinou označuje barvu srsti, peří:

„Cosi zvolna vznikalo z ničeho: děsivé zvíře s *hnědou srstí* a s hustou hřívou ve výši ramen ...“

„... под ногами крутится любимое существо Ильи — *коричневая такса*.“

Ve skupině „nebe, vesmírná tělesa“ není užití hnědé barvy moc rozmanité, jedná se tady o vesmírná tělesa, která člověk všimá jako hnědá:

„Přechodem mezi planetami a klasickými hvězdami jsou *hnědí trpaslíci* o rozměrech planet.“

„По прикидкам некоторых астрофизиков, общее число *коричневых карликов* во Вселенной может быть ...“

Ve vztahu hnědé barvy s neživou přírodou, můžeme se setkat s designáty označující vodu (zvláště stojatou nebo špinavou):

„... zatímco omývá ruku své sousedky *hnědou vodou* z močálu.“

Dalším designátem jsou horniny:

„... jako bych chtěla prozkoumat hustotu a rozmanitost *hnědých kamenů* na pláži pod sebou ...“

3.7.3. Vyhodnocení

Frekvence označení pro hnědou barvu nejsou souměrné: u lemmatu „hnědý“ je frekvence skoro dvakrát větší než u lemmatu „коричневый“, což dobře ilustruje tabulka s gramaticko-sémantickými kolokacemi: většina z nich se vyskytuje pouze v SYN2015. Kromě toho, označení pro hnědou barvu není při tvoření frazémů populární. Z těchto důvodů je hodnocení a porovnávání výsledku dost obtížné, avšak během sémantické analýzy se podařilo najít styčné body mezi češtinou a ruštinou, a to především ve světě rostlin a živočichů.

3.8. Šedá barva – серый цвет

Odstíny šedé barvy patří k achromatickým barvám a liší se od bílé a černé jen jasem a sytostí.

Podle teorie Berlina a Kaye patří mezi základní barvy.

Význam podle *Slovníku spisovného jazyka českého*:

1. mající neurčitou, nevýraznou barvu popela; šedivý, např. šedé skály
2. nezajímavý, nevýrazný, jednotvárný, nudný, šedivý, např. šedivá realita
3. šerý, neznámý, např. šedé doby

Výkladový slovník ruského jazyka nemá 3. význam, ale má jiné další významy, které *Slovník spisovného jazyka českého* neuvádí:

1. bledý, chorobný
2. nevzdělaný
3. oblačné počasí

Etymologické slovníky uvádějí, že šedý a серый (sěryj) jsou všeslovanského původu a pochází z praslovanského *chedь.

3.8.1. Lingvistická analýza

Ustálené pravidelné kolokace

Mezi nejfrekventovanějšími kolokacemi v SYN2015 se vyskytují následující termíny: *šedý zákal* (katarakta), *šedá (mozková) kůra* (lat. *cortex cerebri*), *šedá litina* (název slitiny), *šedá hmota* (lat. *griseum, substantia grisea*).

Ustálené nepravidelné kolokace (frazémy)

V SYN2015 najdeme následující dva lemmatizované frazémy (Tabulka 14), z nichž jeden se nevyskytuje ve frazeologických slovnících:

frazém v SYN2015	význam	ve slovníku	ekvivalent v ruštině	výskyt v NKRJ
<i>šedá ekonomika</i>	ekonomické vztahy a činnosti, které porušují etické normy	není	není	není
<i>šedá eminence</i>	člověk, který má důležité postavení, ale přesto nevystupuje na veřejnosti	ano	<i>серый кардинал</i>	ano

Tabulka 14

Kromě toho se podařilo najít spojení, která nejsou lemmatizována v SYN7 a nevyskytují se ani ve frazeologických slovnících, avšak odpovídají definici frazému: *šedá voda* (mírně znečištěná voda), *šedá myš* (nevýrazný, nezajímavý člověk).

Neustálené pravidelné kolokace

Mezi nejfrekventovanějšími kolokacemi se podařilo najít spojení se všemi slovníkovými významy (Tabulka 15), avšak případů s 2. a 3. významem je mnohem méně.

slovníkový význam	v SYN2015	v obou korpusech
1. „mající neurčitou, nevýraznou barvu“	<i>odstín, kámen, plocha, mlha, stín, mikina, uniforma, omítka, tepláky, tričko, hlava</i>	<i>oko, barva, vlas, oblek, mrak, obloha, nebe, myška, kalhoty, buňka, šaty, vlk, tón, světlo, skvrna, svetr, pláště, kabát, zeď, sukně, prach, stěna, beton, pozadí, sako, kostým, budova, dům, košile, kouř, mračno, kostýmek, papír, kůže, dým</i>
2. „nezajímavý, nevýrazný, jednotvárný“	<i>průměr</i>	<i>obličej</i>
3. „šerý, neznámý“		<i>zóna</i>

Tabulka 15

3.8.2. Sémantická analýza

Co se týká světa rostlin, v korpusu SYN2015 se nepodařilo najít žádný případ užití slova šedý. V NKRJ se našla pouze jedna varianta, kde šedá poukazuje na barvu větve, avšak jde tady spíš o ojedinělý případ:

„... много белого и голубого, только серые ветки деревьев да серый деревянный ...“

V souvislosti s člověkem se setkáme se spojením šedé barvy a orgánů, které nemají výraznou barvu, jsou jakoby bezbarvé (např. oči). Může se mluvit o šedé barvě ve vztahu k vlasovému porostu, který má stříbrnou barvu a často je atributem stáří:

„Stará indiánka nosila *šedé vlasy* stažené vzadu do drdolu velkého jako pěst ...“

V ruštině není typické použití slova серый (šedý) v takových kontextech, k takovým účelům se používá slovo седой (šedivý), což je charakteristické i pro český jazykový systém.

Ve světě zvířat se setkáme s šedou barvou převážně v případech, kdy se jedná o obarvení srsti nebo peří:

„Vtom jsem v dlouhé trávě zaslechl zašustění a spatřil mladého *šedého vlka*, který na štíhlých nohou prošel těsně kolem mé deky ...“

„... на траве сидит упитанный *серый заяц*.“

Do další sémantické sféry patří především spojení šedé barvy a nebi, mracích. Nejčastěji to odráží pošmourné počasí, protikladné jasnému slunečnímu:

„Byla veliká zima, slunce bylo schované za *šedými mraky* a vypadalo to, že brzy bude pršet...“

„Slunce se *šedými mračny* nedokázalo prodrat.“

„Над заводским двором *тоскливое серое* небо.“

Nejčastějším designátem neživé přírody jsou horniny:

„Kolem *šedých kamenů* se na planině pokojně páslo několik krav.“

„Остались только мелкие *серые камни*, режущие глаз острым блеском ...“

Skupinu artefaktů tvoří:

a) Oblečení:

„Vítala nás babička, měla na sobě *šedý kabát* a v ruce držela hnědou kabelku.“

„На левой штанине его отутюженных *серых брюк* расплывалось тёмное пятно ...“

b) Budovy a jejich části:

„Тмavě *šedé zdi* zvýrazňovaly semišové lososové závěsy ...“

„...в звании капитана — в *сером доме* на площади Советов.“

3.8.3. Vyhodnocení

Označení pro šedou barvu mají v obou jazycích hodně společného, přestože lemma „šedý“ má nižší frekvenci než ruské „серый“. Během analýzy se také ukázalo, že označení pro šedou barvu v češtině má nemálo kolokaci s významem, který neuvádí SSJČ, ale uvádí VSRJ. Jedná se o význam „oblačné počasí“. Dále se také ukázalo, že lze uvažovat o vzniku nových frazémů (*šedá voda, šedá myš*), které dosud nejsou označeny ve slovnících ani nejsou lemmatizovány v korpusu.

Sémantický výzkum ukázal, že označení šedé barvy se v obou jazycích málokdy vztahují k rostlinám. Navíc, české rozdělení mezi šedou a šedivou barvou je i v ruštině.

3.9. Růžová barva – розовый цвет

Růžová barva nepatří mezi základní barvy z hlediska fyzikálního: nemá připsanou vlnovou délku, nepracuje se s ní jako se základní barvou ani při aditivním, ani při subtraktivním míšení. Vzniká smíšením červené a bílé barvy.

Z hlediska lingvistického je však zařazená do základních barev.

Slovník spisovného jazyka českého uvádí následující definice přídavného jména *růžový*:

1. Adj. k růže, např. růžový olej
2. Bledě červený, např. růžová stužka

České slovo *růžový* má kořeny v latině a pochází ze slova *rosa*.

Ruský etymologický slovník uvádí, že *розовый* (*rozovyj*) pravděpodobně bylo přejato z ukrajinštiny či polštiny.

3.9.1. Lingvistická analýza

Ustálené pravidelné kolokace

Z ustálených pravidelných kolokací můžeme zmínit následující vlastní jména: *Růžový panter* (film), *Růžová hora* (toponymický název), *Oskar a růžová paní* (název muzikálu).

Ustálené nepravidelné kolokace (frazémy)

Neslovesných lemmatizovaných frazémů je v korpusu SYN2015 málo viz Tabulka 16.

frazém v SYN2015	význam	ve slovníku	ekvivalent v ruštině	výskyt v NKRJ
<i>růžové brýle</i>	příliš optimistický, naivní pohled na svět	ano	<i>розовые очки</i>	ano
<i>růžové vyhlídky</i>	příliš optimistický pohled na nějaký problém	není	není	není

Tabulka 16

Lze tady vidět, že se objevuje frazém, který v slovnících není: *růžové vyhlídky*. Původně je to název skalní vyhlídky, která se nachází v Růžovém hřebeni. V roli frazému však má toto spojení blízko k frazému *růžové brýle*, ale podle kontextů lze uvažovat o tom, že v případě s *růžovými vyhlídkami* se tento optimistický pohled vztahuje většinou k budoucnosti, což je pravděpodobně spojeno s primárním významem.

Neustálené pravidelné kolokace

Analýza gramaticko-sémantických kolokací ukazuje, že mezi kolokacemi s nejvyšší frekvencí v SYN2015 jsou kolokace použité v obou slovníkových významech viz Tabulka 17.

slovníkový význam	v SYN2015	v obou korpusech
a) „adj. k růže“	<i>voda, poupě, olej, dřevo, palouček, vůně</i>	<i>květ, sad, plátek, kvítek, zahrada, keř</i>

b) „bledě červený“	<i>košilka, košile, kůže, rtěnka, pepř, pleť, obličej, lak, proužek, župan, trikot, kostýmek</i>	<i>barva, víno, brýle, šaty, tvář, zlato, lístek, dům, jazyk, odstín, tričko, bradavka, nádech, ret, světlo, mramor, pruh, skvrna, balónek, stuha, tón</i>
--------------------	--	--

Tabulka 17

Kromě toho se našla kolokace, kterou slovníky neuvádějí: *růžová budoucnost*. Lze říci, že významově tady můžeme charakterizovat *růžový* jako „optimistický, pozitivní“.

3.9.2. Sémantická analýza

Vzhledem k etymologii výrazů pro růžovou barvu v obou jazycích budeme očekávat časté spojení růžové barvy v říši rostlin s růží, a to nejen růžovým květem, ale i jejími částmi:

„Začínáme s jarním sestřihem *růžových keřů*, odstraňujeme odumřelé části rostlin.“

„Вернувшись, она увидела, что *розовый куст* срезан до пенька ...“

Setkáváme se tady však se spojením s jinými druhy rostlin, které mají světle červenou barvu plodů nebo květů:

„... před vchodem byl Robin na vozíčku s kyticí *růžových lilii*.“

„Среди остального «чего-то» — два огромных *розовых помидора* микадо.“

Ve vztahu k člověku se růžová barva většinou uplatňuje při označení pokožky mající zdravou barvu nebo také zarudlou:

„... velké modré oči, pravidelné rysy, svěží *růžová pleť*.“

„Обычно *розовые щеки* Дзюбы покрылись багровым румянцем ...“

U zvířat se růžová barva vyskytuje pro označení orgánů jako např. nos, jazyk apod.:

„Pes kolem ní pobíhal s vyplazeným *růžovým jazykem*, po kterém mu stékaly sliny.“

„... возник крохотный белый хомяк с *розовыми ушами* и черной звездочкой на ...“

Růžovou barvu potkáme v souvislosti s východem nebo západem slunce:

„... zvedl obličej k tmavomodré, na východě v *růžovém světle* vycházejícího slunce hořící obloze ...“

„... перистые полосы в замирающем небе, розовые отсветы на тихих, почти неподвижных ...“

V souvislosti s neživou přírodou se růžová barva používá při popisu barvy minerálů a hornin:

„*Růžové diamanty* patří k nejdražším a nejvzácnějším kamenům na světě.“

„... огромному, богато украшенному сооружению из *розового камня*, напоминающему храм.“

3.9.3. Vyhodnocení

Při zkoumání růžové barvy se podařilo najít frazém (*růžové vyhlídky*), který se nevyskytuje v slovníku a není lemmatizován v korpusu.

Ze sémantického hlediska jsou kolokace označení této barvy v češtině a ruštině, vztahují se ke stejným předmětům a jevům.

3.10. Oranžová barva – **оранжевый цвет**

Oranžová barva vzniká při subtraktivním míšení žluté barvy s purpurovou a je předposlední barvou z hlediska frekvence jak v češtině, tak i ruštině.

Slovník spisovného jazyka českého uvádí, že oranžový je adjektivem ke slovu oranž, tj. mající vlastnost pomeranče, např. oranžová vůně, oranžová záře.

Ve *Výkladovém slovníku ruského jazyka* je význam hodně podobný.

Slovo oranžový bylo přejato z francouzského *orangé* nebo německého *orange*, což znamená „pomerančové barvy“. Ruský etymologický slovník uvádí, že slovo bylo přejato z francouzštiny (*orange*).

3.10.1. Lingvistická analýza

Ustálené pravidelné kolokace

Mezi ustálené pravidelné kolokace patří termín *oranžová revoluce* (revoluce v Ukrajině). Našlo se také jedno proprium *Oranžová učebna* (název grantu).

Ustálené nepravidelné kolokace (frazémy)

Podíváme-li se na frazeologii s užitím lemmatu „oranžový“, nenajdeme takový ani v ČNK, ani ve frazeologických slovnících, což je spojeno s nízkou frekvencí tohoto výrazu.

Neustálené pravidelné kolokace

Při pohledu na gramaticko-sémantické kolokace vidíme (Tabulka 18), že většina nejfrektovanějších kolokací s lemmatem „oranžový“ se nevyskytuje v NKRJ.

v SYN2015	v obou korpusech
<p><i>stuha, záře, nádech, vesta, květ, vlas, košile, čepice, dres, hlína, skvrna, rtěnka, odstín, zbarvení, kolo, šaty, oko, parka, ocas, závoj, dýně, vlna, plocha, páska, barvivo, kalhoty, montérky, praporek, hábit, ovce, prach, tečka, záblesk, koberec, měsíc, motýl, lampa, zobák, majáček, senát, plachta, křeslo</i></p>	<p><i>barva, světlo, slunce, kombinéza, plod, koule, pruh, tlačítko, plamen, tričko, tón, nebe, bobule, proužek, auto, paprsek, punčocha, deka,</i></p>

Tabulka 18

Kromě toho se při třídění kolokací podařilo najít dvě, které jsou užitě ve významu lišícím se od slovníkových: *oranžový hejtman*, *oranžová strana*. Jedná se tady o politickou stranu ČSSD a hejtmana, který je jejím členem.

3.10.2. Sémantická analýza

Ve spojení s rostlinami se používá pro označení zralých květů, plodů nebo bobulí, které mají oranžovou barvu:

„Oranžové dýně vydrží na suchém chladném místě několik měsíců ...“

„... настойку и на дерезе — *оранжевой ягоде*, формой и вкусом похожей ...“

Ve skupinách „člověk“ a „zvířata“ se oranžová barva vyskytuje výjimečně.

Oranžová barva má silné spojení se sluncem a s jevy spojenými s ním:

„Nad newjerseyským obzorem viselo *oranžové slunce*.“

„... въехал в аллею, всю испятнанную *оранжевым солнцем* ...“

3.10.3. Vyhodnocení

Označení pro oranžovou barvu v obou jazycích má nízkou frekvenci, což vysvětluje malý počet nalezených termínů, vlastních jmen a absenci frazémů. Během třídění kolokací se zjistilo, že některé kolokace mají význam, který není uveden v použitých slovnících. Jedná se o význam, spojený s politickou stranou ČSSD.

Oranžová barva má také slabé zapojení z hlediska sémantiky, většinou označuje buď rostliny, anebo vesmírná tělesa a jevy. Také se používá ve spojení s artefakty majícími oranžové zbarvení (oblečení, kosmetika apod.)

3.11. Fialová barva – фиолетовый цвет

Fialová barva odpovídá nejvyšším frekvencím, které lidské oko může vnímat. Vzniká aditivním mícháním červené a modré.

Z hlediska frekvence v ČNK a NKRJ je nejméně frekventovanou ze všech základních barev.

Význam podle *Slovníku spisovného jazyka českého*:

Mající barvu vznikající smíšením červené a modré, barvu fialkových květů, např. fialový vřes

Slovo fialový, rusky *фиолетовый* (fioletovyj), se dostalo do obou jazyků přes němčinu a je latinského původu (*viola*). Název barvy je odvozen od názvu květiny, nikoliv naopak.

3.11.1. Lingvistická analýza

Ustálené kolokace

Ze 477 kolokací lemmatu „fialový“ se substantivem, nebyly nalezeny ustálené pravidelné kolokace, s výjimkou jednoho propria *Fialový plamen*, použitý v knize. Co se týká ustálených pravidelných kolokací, tj. frazémů, situace je skoro stejná: podařilo se najít pouze jeden frazém s lemmatem „fialový“, jedná se o frazém *fialový hnus*, ten však není v korpusu SYN2015.

Neustálené pravidelné kolokace

Probereme však neustálené pravidelné kolokace, které jsou uvedeny v Tabulce 19.

v SYN2015	v obou korpusech
<p><i>oko, šaty, tuha, stín, ret, pepř, tón, proužek, pramen, nebe, baret, tričko, kámen, vesta, sukně, šátek, zbarvení, kráva, plod, tečka, ametyst, tvář, rukavice, tekutina, čepice, kruh, košile, list, blesk, prst, paprsek, znaménko, nehet, oblek, stěna, stužka, orchidej, pytlíček, hrozen</i></p>	<p><i>barva, květ, světlo, odstín, inkoust, skvrna, kvítek, nádech, plášť, sako, vlas, pruh, ocas, flek, svetr, modřina</i></p>

Tabulka 19

Vidíme tady, že se v NKRJ vyskytuje poměrně malá část kolokací, které mají v SYN2015 největší frekvenci.

3.11.2. Sémantická analýza

Filovou barvu občas můžeme vidět ve spojení s květinami, které mají fialové zbarvení:

„Louky jsou porostlé *fialovými* květy a tulipány šarlatové barvy.“

„... СВОИХ ЛЮБИМЫХ ЦВЕТОВ С ДЛИННЫМИ *фиолетовыми лепестками*, очень похожих на ирисы ...“

Ve vztahu k člověku se fialová barva používá ve spojení s orgány, které nenesou příznaky zdraví nositele :

„Pod očima měl tmavé kruhy, *fialové rty* odtažené v grimase bolesti.“

„Hawkingova ošetrovatelka uprostřed noci zjistila, že její pacient má *fialovou tvář*.“

Občas se fialová barva vyskytuje ve spojení s nebem, pokud se jedná o tmavou oblohu:

„... oranžových blesků, hnědého deště a *fialových mraků* , uprostřed níž se nacházel jasně červený flek ...“

Do sféry „neživá příroda“ můžeme zařadit spojení fialové barvy s minerály a horniny:

„ Orientální filigránové náušnice osázené *fialovými ametysty*.“

3.11.3. Vyhodnocení

Označení pro fialovou barvu mají v češtině a ruštině nejnižší frekvenci, jejich zapojení do obou jazykových systémů je slabé, což můžeme usoudit s lingvistické a sémantické analýzy, které ukázaly, že označení fialové barvy se málo používá při tvoření termínů, vlastních jmen a frazémů.

Porovnávat sémantiku fialové barvy ve zkoumaných jazycích je obtížné kvůli velmi malému množství kolokací nalezených v NKRJ.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zjistit, jak jsou označení pro základní barvy jsou zapojena do jazykového systému češtiny a ruštiny, vymežit shody a odlišnosti v jejich užívání na základě analýzy nejfrekventovanějších kolokací.

Nejprve shrneme výsledky lingvistické analýzy. Označení pro základní barvy v češtině a ruštině mají většinou stejnou etymologii, s výjimkou těchto tří lemmat: *červený* – *красный*, *modrý* – *синий*, *hnědý* – *коричневый*.

Ukázalo se, že slovníkové výklady označení pro základní barvy jsou v podstatě stejné, kromě některých případů, kde ruský výkladový slovník uvádí nějaké významy navíc. Jedná se o výrazy pro černou, zelenou, modrou, žlutou, hnědou, šedou. Tyto významy jsou však sekundární a většinou rozvíjejí významy primární.

Co se týče ustálených kolokací, lze říci, že čeština a ruština vytvářejí odborné termíny s užitím lexémů pro označení stejných barev, to samé se týká i většiny vlastních jmen. Ve frazeologii má čeština s ruštinou hodně podobného, o čemž svědčí poměrně velké množství úplných i částečných ekvivalentů v obou jazycích. Dále také se pomocí korpusu podařilo najít frazémy, které se nevyskytují ve frazeologických slovnících. Jedná se o následující slovní spojení: *černá skládka*, *černá komedie*, *červená čísla*, *na zelené louce*, *zelená karta*, *šedá ekonomika*, *růžové vyhlídky*.

Zjistili jsme, že některé frazémy mají odlišný význam od toho, který je uveden ve frazeologickém slovníku, např. *černý pátek*.

Lze si také všimnout, že frekvence výrazu pro barvu určuje její zapojení do jazykového systému a hojnost užití ve frazeologii. Tak lemmata s nejnižší frekvencí (fialový, oranžový) netvoří frazémy vůbec.

Během třídění kolokací se podařilo zjistit, že v některých případech se označení pro barvy používají ve významech, které se liší od zaznamenaných ve výkladovém slovníku: *oranžový* ve významu „mající vztah k ČSSD“, *zelený* ve významu „mající vztah k ekologii“, *růžový* ve významu „optimistický, pozitivní“.

Při sémantické analýze se nepodařilo najít žádné rozdíly, avšak je potřeba vzít na vědomí, že kvůli rozsahu práce jsme jednotlivé frazémy analyzovali v omezené míře, tj. zkoumali jsme jen neslovesné frazémy, které se vyskytují v korpusu SYN2015. Kromě toho je rozsah NKRJ v porovnání s ČNK malý, navíc neposkytuje stejné

možnosti vyhledávání, jaké poskytují nástroje ČNK, z toho lze vyvodit, že ve skutečnosti je mezi češtinou a ruštinou z hlediska sémantiky a užití označení pro základní barvy více odlišností.

Seznam použité literatury

- BERLIN, Brent a Paul KAY. *Basic color terms: their universality and evolution*. Stanford, Calif.: Center for the Study of Language and Information, 1999. ISBN 15-758-6162-3.
- DAVIES, Ian a Greville CORBETT. (1994). The basic color terms of Russian. *Linguistics*. 32. 65-90. 10.1515/ling.1994.32.1.65.
- DRÖSCHER, Vitus B. *Magie smyslů v říši zvířat: [nové objevy]*. Praha: Orbis, 1970. Knihovna Orbis.
- ČERMÁK, František a Michal ŠULC. *Kolokace*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. Studie z korpusové lingvistiky. ISBN 80-7106-863-2.
- ČERMÁK, František. *Frazeologie a idiomatika: česká a obecná = Czech and general phraseology*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1371-0.
- ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010. ISBN 978-80-7422-020-3.
- ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Vyd. 4., v Karolinu 2., doplněné. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1946-0.
- ČERMÁK, František. *Korpus a korpusová lingvistika*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2017. ISBN 978-80-246-3710-5.
- FILIPEC, Josef a František ČERMÁK. *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985. Studie a práce lingvistické.
- HALLIDAY, David, Robert RESNICK a Jearl WALKER. *Fyzika*. Druhé přepracované vydání. Brno: VUTIUM, 2013. Překlady vysokoškolských učebnic. ISBN 978-80-214-4123-1.
- MOKIJENKO, Valerij Michajlovič a Ludmila STĚPANOVÁ. *Ruská frazeologie pro Čechy*. 2. vyd., (rozš.). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. Skripta / Univerzita Palackého. Filozofická fakulta. ISBN 978-80-244-1916-9.
- PLESKOTOVÁ, Petra. *Svět barev*. Praha: Albatros, 1987.
- SCHMIEDTOVÁ, Věra. Volná a vázaná spojitelnost/kolokace názvů barev a jejich odstínů v češtině: analýza na základě ČNK. In: *Kolokace*. Praha: NLN, 2006, s. 311-361. ISBN 80-7106-863-2.

SCHMIEDTOVÁ, Věra a Barbara SCHMIEDTOVÁ. Určení jazykové základovosti barev v Českém národním korpusu. In: *Korpusová lingvistika: Stav a modelové přístupy*. Praha: NLN, 2006, s. 285-313. ISBN 80-7106-861-6, s.285-313.

ŠIKL, Radovan. *Zrakové vnímání*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3029-5.

ŠULC, Michal. *Korpusová lingvistika: první vstup*. Praha: Karolinum, 1999. ISBN 80-7184-847-6.

VAŇKOVÁ, Irena, Iva NEBESKÁ, Lucie SAICOVÁ ŘÍMALOVÁ a Jasňa PACOVSKÁ. *Co na srdci, to na jazyku: kapitoly z kognitivní lingvistiky*. Praha: Karolinum, 2005. Učební texty Univerzity Karlovy v Praze. ISBN 80-246-0919-3.

WASZAKOWA, Krystyna. Žlutá barva v polském a českém jazykovém obrazu světa – hledání prototypového vzoru. SAICOVÁ In: *Čítanka textů z kognitivní lingvistiky. I.* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2004, s. 75-87. ISBN 80-7308-072-9.

ZAIKINA, Tatiana. Označení bílé a černé barvy v české a ruské frazeologii. In: *Korpusová lingvistika: InterCorp*. Praha: NLN, 2011, s. 310–327. ISBN 978-80-7422-114-9.

Seznam použitých slovníků

ČERMÁK, František, Jiří HRONEK a Jaroslav MACHAČ. Slovník české frazeologie a idiomatiky. 2, Výrazy neslovesné.

HAVRÁNEK, Bohuslav, Jaromír BĚLIČ, Miloš HELCL, Alois JEDLIČKA, Václav KŘÍSTKA a František TRÁVNÍČEK. Slovník spisovného jazyka českého. 2. nezměněné vydání. Praha: Academia, 1989.

MOKIJENKO, Valerij Michajlovič a Alfred WURM. Česko-ruský frazeologický slovník. Olomouc: Univerzita Palackého, 2002.

OŽEGOV, Sergej Ivanovič a Natalija Jul'jevna ŠVEDOVA. Tolkovyj slovar' ruskogo jazyka: 72500 slov i 7500 frazeologičeskich vyraženiij. Moskva: AZ', 1993.

REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. 2., nezměn. vyd. Voznice: Leda, 2012.

VASMER, Max. *Etimologičeskij slovar' ruskogo jazyka: v 4 tomach*. 2-je izd. Moskva: Progress, 1987.

Seznam použitých internetových zdrojů

<https://www.czechency.org>

<http://www.ruscorpora.ru>

<http://wiki.korpus.cz>